



En dokumentation av:

Amare glasura ashunde – Our Voices Heard – Våra röster hörda

**Romani Women´s Rights Conference
– Konferens om romska kvinnors rättigheter,**

3-4 december 2007, Lejondals slott, Sverige

**Integrations- och jämställdhetsdepartementet, Europarådet och
Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter**

Dokumentation av Global Reporting på uppdrag av Delegationen för romska frågor.

Skribenter: Anki Wood, Petter Bolme och Anna Sjögren

Måndagen 3 december

Öppningsanföranden:

Nyamko Sabuni, Integrations- och jämställdhetsminister, Sverige

Maud de Boer-Buquicchio, Vice Generalsekreterare, Europarådet

Constantinos Manolopoulos, t.f. chef för Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA)

Soraya Post, Ordförande för International Romani Women´s Network (IRWIN)

Miranda Vuolasranta, Vice ordförande för The European Roma and Travellers Forum (ERTF)

Nyamko Sabuni, Integrations och jämställdhetsminister, Sverige

– Det är mitt hopp att denna konferens inleder en serie av fora där romska kvinnor träffas för att föra en dialog med varandra och med beslutsfattare från Europa. Jag hoppas att något annat land tar över och arrangerar konferensen nästa år, sade Nyamko Sabuni på presskonferensen som hölls innan konferensen öppnades.



Inledningsanförande:

Situationen för romer är mycket svår över hela Europa. Det är en prioriterad fråga för mig och regeringen att bryta det sociala utanförskap som så ofta präglar deras dagliga liv. Att underteckna Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter och Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk var Sveriges första steg på vägen mot en policy för nationella minoriteter. Romer är en av Sveriges fem nationella minoriteter och romani chib är ett av Sveriges nationella minoritetsspråk. Att stärka, använda och utveckla de nationella minoriteternas språk är en viktig del av policyn. Den romska kulturen och språken är viktiga delar av Sveriges och Europas gemensamma kulturarv.

Många kvinnor över hela världen hindras från ett aktivt samhälls-engagemang på grund av deras hårda livsvillkor. Vi uppfyller inte de mänskliga rättigheterna om inte kvinnor och flickor får samma möjligheter som män – därför är jämställdhet en förutsättning för demokrati och för att de mänskliga rättigheterna ska respekteras till fullo. Sverige kämpar ständigt för att garantera flickors och kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter. Vi har gjort stora framsteg, men vi har lång väg kvar och vi måste fortsätta arbetet.

Några viktiga punkter:

- Att ha kontroll över sin egen vilja, kropp och sexualitet är grundläggande för integritet och självständighet. Hot, övergrepp och våld är allvarliga former av förtryck. Jag vill understryka att det är av yttersta vikt att kvinnor och flickor är medvetna om sina rättigheter – och att resten av samhället besitter samma kunskap.
- Det är hög tid att vi kommer överens om hur stater och samhällen kan garantera kvinnor och flickor deras grundläggande frihet och deras rättigheter. Även om detta innebär att vi måste gå emot traditionella seder och bruk. Jag hoppas att diskussionen de här dagarna kommer att präglas av försoning och dialog, att vi kan lyssna till varandra med öppna hjärtan, så att vi tillsammans kan förbättra situationer för romer.
- NGO:er har en viktig roll i att stödja och uppmuntra kvinnor och flickor att fatta egna, välinformerade beslut. De når kvinnor såväl nationellt som lokalt och de kan anpassa sina kampanjer efter förändringar och behov. Kvinnliga nätverk spelar en viktig roll i detta arbete och deras arbete måste erkännas och berömmas – och få sitt rättmätiga stöd. Här har vi beslutsfattare ett gemensamt ansvar.

Utan jämställdhet fungerar inte demokratin. Den grundläggande principen är enkel: alla människor, oberoende av kön, etnisk tillhörighet, sexuell



läggning, ålder, handikapp samt kulturella eller religiösa traditioner, har samma värde och deras mänskliga rättigheter måste garanteras. Detta är en hörnsten för de mänskliga rättigheterna och stöds dessutom av ett antal FN- och Europarådskonventioner.

Trots detta har romer i Sverige under århundraden utsatts för diskriminering och utanförskap. Det har skett i form av fördrivning, påtvingad förflyttning, förbud att äga affärsrörelser, immigrationsförbud, tvångssterilisering och tvångsassimilering. Detta har lett till ett starkt misstroende mot myndigheter. Tyvärr är situationen densamma över hela Europa.

Sedan 60-talet har Sverige vidtagit ett antal åtgärder för att tillrättalägga dessa övergrepp och förbättra situationen för romer. Ett starkt fokus har lagts på att förbättra barns och ungas rätt till skolgång. 2006 utsågs delegationen för romska frågor, som i nära dialog och samarbete med romer ska arbeta för att romernas situation förbättras.

Som vissa av er vet är jag inte född i Sverige. Jag har mina rötter i det så kallade Belgiska Kongo. Jag möter regelbundet representanter för nationella minoriteter. När jag möter romska kvinnor och män påminner det starkt om hur det är att diskutera med mina kongolesiska landsmän. Jag vet vad det innebär att bli fråntagen sitt språk, sin kultur och – i allra högsta grad – sin värdighet.

Arbetet inom Europarådet för att stärka romers situation är mycket viktigt. Vi måste nu arbeta tillsammans, lyssna och ta gemensamt ansvar.

Maud de Boer-Buquicchio, Vice Generalsekreterare, Europarådet

Romerna i Europa möts fortfarande av utbredd, djupt rotad diskriminering, som dessutom ofta är sanktionerad av stat och myndigheter. Vi måste erkänna detta sorgliga faktum. Romska barn utsätts för segergering i skolorna, vissa får sin utbildning under ghettolika förhållanden. Romer möts sällan med respekt, dagligen utsätts de för förnedring överallt i Europa. Romska män och kvinnor utsätts för integritetskränkande fysiska övergrepp.

Situationen är inte lika dyster över hela kontinenten, vissa länder har kommit längre än andra när det gäller integration, respekt och tolerans. Men övergreppen mot romers mänskliga rättigheter sker i Europa – och inom denna utsatta minoritet finns de romska kvinnorna. Förutom alla fördomar de utsätts för på grund av sin etniska bakgrund, utsätts de också för könsbaserad diskriminering och våld. Att vi behöver samlas här och



diskutera reproduktiva rättigheter och rapporter om tvångssterilisering illustrerar hur allvarligt tillståndet är.

En mycket viktig aspekt är att romerna inte bara ingår i en minoritetsgrupp – först och främst är de individer och medborgare. De ska alltså åtnjuta det beskydd som ges av Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna – vilket tyvärr inte är en självklarhet.

Ett viktigt genombrott var dock Europadomstolens utlåtande att polisen brutit mot Europakonventionen när man inte utredde två romska unga mäns död. Att inte utföra en regelrätt polisutredning var ett exempel på diskriminering.

Ett annat exempel är segregering i skolor. Ofta lyder försvaret att man vill ge romska skolbarn det bästa möjliga stödet. Men när man betonar ”bästa möjliga” blir det tydligt att det handlar om fördomar. Därför var Europadomstolens dom, som fällde de tjeckiska myndigheterna som placerat romska barn från 18 familjer i specialskolor, så viktig. Det finns andra stater i Europa som haft liknande svårigheter att erbjuda skolgång för romska barn.

Europarådet arbetar på flera sätt för att förbättra situationen för romer i medlemsstaterna. Först och främst handlar det om att skydda och stärka rättigheter på det lokala planet och för individer. Det finns en rad lagliga och politiska mekanismer för att garantera detta skydd – från Europadomstolen till den reviderade Europeiska sociala stadgan, Konventionen till förhindrande av tortyr, Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, Stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, samt Europarådets arbete mot rasism och intolerans.

Europarådet har dessutom introducerat ett nydanande lagligt instrument: Konventionen till förhindrande av människohandel. Konventionen kommer snart att träda i kraft och den får extra styrka av att den lägger sin tyngdpunkt på offrens mänskliga rättigheter och värdighet.

Människohandeln begränsar sig inte till Europa, utan är ett globalt hot. Därför är ett internationellt samarbete avgörande för att resultat ska uppnås. Ju fler länder som deltar desto större blir möjligheten att denna moderna form av slaveri kan stoppas. Därför är anti-trafficking konventionen inte bara öppen för de 47 medlemsstaterna. Konventionen utgör ett ramverk för samarbete mellan ursprungs-, transit- och mottagarländer över hela världen.

Den först nämnda aspekten, att de som utsätts för människohandel är offer, kommer att kräva attitydförändringar, men också lagförändringar i fler länder som tenderar att blanda ihop människohandel med illegal immigration. Det är viktigt att medvetandegöra så många som möjligt.



Potentiella offer måste informeras om riskerna så att de kan skydda sig. Men vi måste också nå dem som handlar med människor – detta är speciellt viktigt när det handlar om barn, eller till och med spädbarn, som smugglas för att användas i illegala adoptioner.

Slutligen vill jag nämna den roll romerna själva spelar för att förändra situationen – och då speciellt romska kvinnors roll. Europarådet arbetar inte för romer – vi arbetar med dem. Det är bara ett ärligt, omfattande och långtgående samarbete med romska representanter som kan föra arbetet framåt. Vi samarbetar med ”the European Roma and Travellers Forum”, som höll sin tredje sammankomst i Strasbourg förra veckan, men vi arbetar också med utbildning av romska jurister och anti-traffickingombud. Dessutom driver vi kampanjen ”Dosta”, som betyder ”Nu räcker det” på romanes. Huvudbudskapet är att romer inte behöver välgörenhet, utan har rätt att få respekt.

För att tillgodogöra sig alla dessa möjligheter måste romer, inte minst romska kvinnor, ta sitt fulla ansvar för att delta i arbetet. Jag är mycket kritisk till de attityder som återfinns hos en majoritet av Europas befolkning, men jag menar att man också ärligt måste redovisa att en del av ansvaret för förändringsarbetet ligger hos den romska befolkningen.

Respekten för kulturell identitet, mångfald och traditioner måste gå hand i hand med respekten för grundläggande principer i de europeiska samhällena – som till exempel jämställdhet. Traditioner kan aldrig rättfärdiga diskriminering och underkastelse på grund av gender. Det enda sättet att se till att romska kvinnors röster hörs är att stärka dem – och det enda sättet att stärka dem är att ge dem ansvar och respekt – både som kvinnor och som romer.

Constantinos Manolopoulos, t.f. chef för Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA)

Det är en ära att vara medarrangör av denna konferens. FRA och Europarådet samarbetar för att motverka diskriminering och för att stärka romska kvinnors rättigheter och verka för jämställdhet.

2003 publicerades rapporten ”Breaking the Barriers – Romani Women and Access to Public Health Care” av FRA:s företrädare the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Europarådet och OSSE:s högkommissarie för nationella minoriteter. Jag var mycket glad att se att den användes som underlag av Europarådet för ”the Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on better access to health care for Roma and Travellers in Europe”, som antogs 2006.



En annan sak FRA kan vara stolt över är samarbetet med romska kvinnliga aktivister. Sedan 2003 har vi stött möten mellan romska kvinnor och vi har bjudit in romska kvinnor som talare på internationella konferenser.

2006 publicerade FRA en omfattande jämförande rapport om romer och offentlig skolutbildning, en studie som inkluderar alla EU-medlemsstaters offentliga skolväsende. Rapporten nämndes i Europadomstolens dom i fallet "D.H. v. Tjeckien". För första gången fastslog Europadomstolen att segregerad skolgång för romska barn är en form av diskriminering.

Dessa exempel visar att Europarådet och EU samarbetar tätt och i en positiv anda med frågor som rör mänskliga rättigheter. De visar också vikten av den forskning och datainsamling som FRA utför.

Jag vill nu diskutera tre områden som rör kvinnors rättigheter till offentlig hälsovård:

Ökad tillgänglighet för romska kvinnor kräver samarbete och kamp mot diskriminering.

Trots att vi i stor utsträckning är överens om vilka åtgärder som krävs för att förbättra situationen för den romska befolkningen, har utvecklingen inte gått tillräckligt snabbt. FRA:s huvuduppgift är att samla data och dokumentera diskriminering. Våra rapporter har visat att romer ofta utsätts för att få vänta på att få vård, segergering, dåligt mottagande, eller så avvisas de och förnekas vård. Romska kvinnor är mest utsatta för diskriminering och de har dessutom utsatts för tvångssterilisering.

Romska kvinnor har en mycket viktig roll att spela för att uppmärksamma diskrimineringen. De som ingår i "Romani Women Networks" har åstadkommit många viktiga saker genom att agera som talesmän, aktivister och genom att börja diskutera svåra frågor med varandra. Jag är övertygad om att nätverken kommer att ha nytta av den plattform som också är FRA:s instrument för att kommunicera med det civila samhället.

Varje nationell policy för att bekämpa diskriminering och orättvisor på hälsoområdet måste ha en holistisk syn på de sociala faktorer som påverkar hälsa.

Europakonventionen specificerar att alla har rätt till förebyggande hälsovård och rätt till den vård som föreskrivs i nationella lagar och praxis. Det finns numer ett brett erkännande att romer långt ifrån alltid omfattas av dessa regler. Emellertid har vårdsystemen inom EU:s medlemsstater utvecklats på olika sätt och strukturer så väl som policy och strategier skiljer sig i hög grad åt. Det är endast ett fåtal länder som inom olika sektorer har tagit fram holistiska preventiva strategier för att komma till rätta med de orättvisor och den diskriminering som springer ur problem gällande utbildning, boendeförhållanden och arbete.



Vi måste förbättra implementeringen av policy och övervaka vilka resultat det ger.

Situationen för romer i Europa kan ses som en mätare av hur det står till med grundläggande mänskliga rättigheter och social rättvisa inom EU. En policys trovärdighet beror helt och hållet på hur den implementeras. Medlemsstaterna måste ta fram systematiska och omfattande strategier för hur detta ska ske. Samtidigt måste de försäkra sig om att implementering, resultat och genomslag av strategier och policy är övervakad och utvärderad.

Slutligen vill jag påminna om Europaparlamentets resolution från 2005 som uppmanar medlemsstater och kandidatländer att vidta åtgärder för att försäkra att det finns tillgång till vård och socialförsäkringar för alla, att se till att ingen diskriminering förekommer, speciellt av romer på förlösningssavdelningar, samt förhindra att romska kvinnor tvångssteriliseras. Resolutionen uppmanar speciellt FRA att fokusera på fördomar (Anti-Gypsyism/Romaphobia) mot romer i Europa.

Jag kan försäkra er att FRA kommer att svara positivt på resolutionen – vilket redan bevisas av vårt pågående arbete.

Soraya Post, Ordförande för International Romani Women´s Network (IRWIN)

Först: ett stort tack till de internationella institutioner som stöttat oss under de år som IRWIN funnits. Jag hoppas att ni kommer att fortsätta att stödja oss, det är av yttersta vikt för det romska folket. Jag vill också tacka den svenska regeringen för att den lyssnar på våra röster. Idag är jag stolt att vara en svensk romsk kvinna. Jag hoppas att andra regeringar i Europa kommer att se till att en motsvarande konferens för romska kvinnor ordnas årligen.

IRWIN bildades för fyra år sedan. Organisationen har fört samman romska kvinnliga aktivister från 20 olika länder och har ökat medvetenheten kring romers mänskliga rättigheter och drivit kampanjer mot olika övergrepp mot romer.

Vi samlas här idag för att diskutera frågor som för bara några år sedan betraktades som tabun: övergrepp mot reproduktiva rättigheter, som till exempel tvångssterilisering, skadliga sedvänjor som barnäktenskap och människohandel som så hårt drabbar våra barn och unga flickor.

IRWIN har tagit stark ställning mot dessa övergrepp mot de mänskliga rättigheterna. Det är oacceptabelt för ett demokratiskt Europa att tvångssterilisera sina kvinnliga medborgare och det är otänkbart att sådana



övergrepp ska förbli ostraffade. Vi kräver att de länder där sådana övergrepp begåtts öppet erkänner sina brott och att de kompenserar offren.

Så gott som varje dag möter romer i Europa fördomar: diskriminering, trakasserier och förnedring. Det finns inget engagerat politiskt åtagande för att motverka detta. Vi kräver ändringar av lagar, regelverk och traditioner, som direkt eller indirekt diskriminerar vårt folk. Vi får ofta höra att de problem som romanska kvinnor möter är kopplade till vår kultur och vårt sätt att leva. Detta är inte sant: problemen har sina rötter i den konsekventa diskriminering vi utsätts för i våra samhällen. Vi vill bevara vår kultur för att den är vår rikedom. Vi menar att även vår kultur är en del av Europas kulturarv och att den därför måste respekteras.

Under de senaste fyra åren har romska kvinnliga aktivister mött hinder och motstånd även inom sina egna grupper. Men nu vågar ingen längre säga att romska kvinnor är tvingade att hålla sig till sina traditionella roller. Vi har blivit viktiga förhandlare och medlare på såväl lokal, som nationell och internationell nivå. Vi arbetar för att göra Europas romer medvetna om sina rättigheter. Den styrka, ”empowerment”, vi uppnått har inte bara varit bra för kvinnorna utan för alla romer.

Miranda Vuolasranta, Vice ordförande för The European Roma and Travellers Forum (ERTF)

Jag har arbetat i många år inom olika institutioner och jag är glad att ett land inom EU har antagit utmaningen att arrangera en konferens för romska kvinnors rättigheter.

ERTF är den första demokratiskt valda pan-europeiska romska organisationen. Vi representerar romer från alla 47 länder inom Europarådet. ERTF har en stark plattform inom Europarådet både på den internationella och nationella nivån, via våra delegater. Vi stödjer helhjärtat frasen ”Ingenting för romer, utan romer”, det vill säga att vi skapar ett jämställt deltagande.

För fyra år sedan organiserade Europarådet en ”hearing” med romska kvinnor i Wien. Vi kvinnor som då satt runt bordet såg tydligt att det finns ett starkt behov av samarbete oss emellan. Det finns ett akut behov av en romsk kvinnorörelse som kan kämpa för romska kvinnors rättigheter. IRWIN bildades 2003, men vi letar fortfarande efter fungerande metoder för att stärka romska kvinnors rättigheter. I går hade vi en öppenhetlig diskussion här, internt mellan romska kvinnoätverk. Vi kunde konstatera att vi har romska kvinnliga nätverk både på internationell och regional nivå. Men vi behöver nu organisera oss bättre och skapa en gemensam vision för vårt arbete och gemensamma handlingsplaner för hur vi ska gå



vidare. Vi måste också samarbeta kring jämställdhetsfrågor. Många länder har jämställdhetskommittéer – kanske behövs speciella romska delegater i dessa. Vi står i början av en lång process.

Trots allt detta arbete lever romer över hela Europa idag i en allt svårare situation ur människorättssynpunkt. Attityder hårdnar i en allt mer materialistisk värld. De som är fattiga, sårbara och marginaliserade, de som inte har utbildning och som är arbetslösa, de som inte kan slåss om en plats i solen kastas åt sidan. Vräkningar sker – från Irland till Sibirien, våldsamma attacker, fördomar, intolerans och uttalad rasism ökar och sprids snabbt. Sociala omständigheter förbättras inte, tvärt om. Bostäder saknas, liksom tillgång till rent vatten. Barnadödligheten ökar bland romer och resande. Det finns skrämmande fall bland annat i Italien. 100 000 romska flyktingar från Kosovo har skickats till ”solidarity camps” i Serbien – på obestämd tid. Det är mycket oroande.

Detta påminner om hur koncentrationslägren byggdes upp under nazitiden. Detta är förstås ett mycket kontroversiellt uttalande – men vi vet inte hur ”solidaritetslägren” kommer att utvecklas. Vi har just deltagit i en konferens med den serbiska regeringen som sa att de varken har expertis, resurser, hus eller infrastruktur för att kunna ta emot dessa människor.

Den senaste rapporten från FRA säger att romer är den mest utsatta etniska minoriteten i Europa, som utsätts för övergrepp mot sina mänskliga rättigheter och är en särskilt utsatt grupp när det gäller rasism.

Romska kvinnor utsätts dessutom för mångdubbel diskriminering. Jag hänvisar till den senaste Europarådsresolutionen om romska kvinnors rättigheter där det slås fast att kvinnor utsätts för en extrem nivå av diskriminering.

Livslängden för romska kvinnor är ungefär 15 år kortare än för andra kvinnor. Romska kvinnor är ofta exkluderade från hälsovård – de får endast vård i extremt akuta situationer, eller i samband med barnafödande. Romska kvinnor har utsatts för rasism av värsta sorten, inklusive ingrepp som sterilisering. Få länder har erbjudit gottgörelse och upprättelse – Sverige är här ett undantag.

Avsaknaden av utbildning är allvarlig. Få romska flickor avslutar grundskolan.

Det finns många andra frågeställningar – jag rekommenderar er att läsa FRA:s rapport. Det är en summering av den extrema diskrimineringen, men det finns också förslag på vad staterna ska göra.

Vi har nu överblick över brotten mot de mänskliga rättigheter na. Men rekommendationer räcker inte – nu måste staterna implementera rekommendationerna på alla nivåer. Det finns dessutom ett stort behov av



resurser. Och romska kvinnor och män måste involveras på alla nivåer i arbetet för att komma till rätta med situationen.

ERFT rekommenderar att nationella nätverk organiserar en "Open round table hearing" varje år med romska NGO:er i varje land innan de finaliserar de nationella rapporterna.

ERFT rekommenderar också att direktivet för gender och jämställdhet ses över genom att man lägger till romska kvinnors rättigheter.

Jag hoppas också att det ska bli en årligen återkommande konferens om romska kvinnors rättigheter – jag kommer att rekommendera mitt land, Finland, att stå som värd nästa år.

Tema I:

Kampen mot trafficking

Huvudtalare: Anders Oljelund, Ambassadör, koordinatör i arbetet mot trafficking, UD

Jag är koordinatör på UD i arbetet mot trafficking sen ett och ett halvt år. För tio år sedan var trafficking ingen angelägenhet för oss på Utrikesdepartementet. I och med globaliseringen och öppnandet av gränserna till öst har resandet blivit lättare. Att ta sig till rika länder har blivit otroligt attraktivt för dem som kommer från fattiga länder med få möjligheter att tjäna pengar. Samtidigt har den organiserade kriminaliteten funnit enorma vinster i trafficking av människor.

Trafficking är en internationell fråga och därför måste vi agera mot den på ett internationellt plan och samarbeta vilket gör trafficking till en angelägenhet för utrikesdepartementen.

EU är stolt över att ha lyckats skapa en gemensam marknad för varor, tjänster och människor. Men vi är mindre stolta över att också ha blivit en intern marknad för trafficking. Tidigare betraktade vi i Europa människohandel som något som pågick utanför våra gränser. Men inget land kan idag påstå att det inte pågår en handel med människor i deras land.

Handel med människor är tyvärr ingenting nytt. I Europa firar vi att det i år är 200 år sen den första lagen mot slaveri antogs. Men det betyder inte att slaveri avskaffades för 200 år sen. Slaveri pågick och pågår fortfarande utanför våra gränser. Och nu har den kommit tillbaka till Europa.



Trafficking är ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Alla människor har fri- och rättigheter. Ingen kan äga en människa, sälja eller köpa en annan människa. Detta är en grundläggande rättighet. Trafficking innebär att man tar ägandeskap över en annan människa och därmed bryter mot denna rättighet.

Barnkonventionen som togs 1989 var också ett stort steg framåt. Innan den togs såg vi på barn som en som är i behov av skydd, men som i stort sett ägdes av familjen. I och med barnkonventionen ser vi på barn som en människa med egna rättigheter. Konventionen innebär att stater och dess regeringar och myndigheter är skyldiga att skydda barn även mot sina egna familjer, om så är nödvändigt. Föräldrarna är de som är primärt ansvarig för barnen, men de äger inte barnen.

Det finns många internationella konventioner som berör trafficking specifikt. FN:s Palermo-protokoll från 2002 är ett av de grundläggande skydden mot trafficking. I den står det att en person har utsatts för trafficking om han eller hon har rekryterats för att exploateras. Uppsåtet om att exploatera har oftast inte meddelats offret eller så har han eller hon inte förstått detta förrän senare. Trafficking behöver inte innebära våld eller hot om våld utan det räcker med att det finns en svaghet eller en beroendeställning och att personen har lurats. Oftast föregås dock detta av våld eller hot om våld. Som grund för åtal för trafficking av barn krävs det, enligt Palermo-protokollet, varken tvång, hot om våld eller att någon har lurat barnet, eftersom barn alltid befinner sig i en beroendeställning till vuxna.

Vad är exploatering? När det gäller trafficking för prostitution använder vi i Sverige oss inte av begreppet exploatering eller tvång för att begå sexuella tjänster, eftersom vi har en lagstiftning som förbjuder köp av sexuella tjänster. Vår lagstiftning ser all sexuell handel som exploatering av den prostituerade. En annan form av exploatering är tvångsarbete eller slavliknande arbetsförhållanden. Försäljning av organ är ett tredje område av exploatering som tas upp i Palermo-protokollet.

Det är slutligen våra domstolar som avgör vad som är exploatering. Alla EU-länder har skrivit under protokollet och är därmed skyldiga att ha en lagstiftning mot trafficking.

Regeringar och myndigheter ska skydda traffickingoffer. De som utsätter någon annan för trafficking begår ett brott. Men det är bara regeringar och myndigheter som kan bryta mot mänskliga rättigheter, vilket sker när de inte skyddar människor som utsätts för trafficking. De kan aldrig fransäga sig ansvaret för att upprätthålla de mänskliga rättigheterna genom att skylla på dem som begår traffickingbrott.



Regeringarna har åtagit sig att motverka trafficking på tre olika områden – förhindra trafficking, skydda de som utsatts för trafficking och åtala de som begår brotten. För att förhindra att brott begås är det viktigt att arbeta med de orsaker som gör att människor hamnar i riskzoner. Dessa kan bero på fattigdom, brist på inkomstmöjligheter eller på grund av krig eller konflikter i hemlandet. Andra orsaker som driver på trafficking är brist på utbildning och brist på jämställdhet. Att stärka kvinnor och öka deras makt skyddar inte bara dem själva från att bli offer för trafficking men skyddar också deras barn.

Barnarbete är vanligt förekommande och även nödvändigt i många länder. Det är viktigt att klargöra att inte allt barnarbete är trafficking. Majoriteten av barn som skickas iväg för att arbeta gör det för att försörja familjen eller för att lära sig ett yrke. De flesta blir mer eller mindre väl omhändertagna, även om alltför många behandlas illa.

För 100 år sedan, när min farfar dog vid 33 års ålder, kunde inte min farmor försörja sina barn. Hon skickade då iväg sina två små söner – min far till en fiskare och hans familj och min farbror till en bonde. Detta var inte ovanligt i Sverige. Även om situationen för min far och farbror på inget sätt är jämförbar med den som många barn tvingas uppleva i Afrika, Asien och Latinamerika, så kan situationen för barnen i Sverige ha varit likvärdig. I Sverige utnyttjades också barn och de behandlades illa. Många flickor, men även pojkar, utnyttjades sexuellt. Dessa saker diskuterades inte öppet i Sverige för hundra år sedan utan kom fram först många år efteråt.

Det skulle inte finnas trafficking om det inte fanns en efterfrågan och det är de rika länderna som är marknaden för trafficking. Men att kämpa mot efterfrågan är mycket svårare än att arbeta mot tillgången. Våra resultat för att minska efterfrågan är mycket dåliga. Sverige har varit ett land för trafficking av människor som utnyttjas för prostitution. Vi har en unik lagstiftning som kriminaliserar köp av sexuella tjänster och inte den prostituerade. Det var inte moraliska hänsyn som var bakgrunden till lagstiftningen utan den kom till för att öka jämställdheten eftersom det är främst kvinnor exploateras i sexhandeln. Den här lagstiftningen gör att de som sysslar med trafficking för prostitution undviker Sverige.

Däremot ser vi en ökning av trafficking för arbetsskäl, vilket idag kanske är vanligare än trafficking för sexhandeln. Hur ska vi bekämpa arbetskraftsexploatering? Billig arbetskraft ses som något mer eller mindre acceptabelt i många länder. I vissa EU-länder utgår det regionalstöd för att bygga upp industrier. Ofta arbetar grå eller svart arbetskraft i dessa industrier och många utnyttjas som billig arbetskraft. I EUs regionalstöd ställs det inga krav på att de som mottar regionalstöd ska använda sig av



legala arbetare. EU skulle kunna ställa krav på att mottagarna av regionalstöd inte anställer grå eller svart arbetskraft samtidigt som de ska följa minimiregler för arbetare. Det finns även en konkurrensaspekt som man kan hävda för att införa krav. De som använder sig av grå eller svart arbetskraft undergräver konkurrensen eftersom företagen inte betalar skatt på arbete.

Låt mig ge ett litet exempel från Sveriges historia vilket har stärkt kvinnan. På slutet av 1940-talet ändrades mottagaren av det generella barnbidraget, ett bidrag som går ut till alla familjer och är en del av det generella välfärdsprogrammet. Det bestämdes då att pengarna skulle betalas ut till modern istället för till fadern. Detta berodde på att man ansåg att risken för att barnbidraget skulle användas till tobak, alkohol och annat som inte kom barnet till godo minskade om modern fick barnbidraget. Men det som var ännu viktigare var att det var ett sätt att stärka mödrarna. Om vi vill kämpa mot barntrafficking måste vi stärka kvinnorna och mödrarna i de länder där risken är störst för att utsättas för trafficking. Ingen utveckling är mer effektiv än den som går via kvinnor.

Regeringar har också lovat att åtala och straffa alla som begår traffickingbrott. Att åtala de som utför traffickingbrott är svårt eftersom det är ett internationellt brott och det rör sig om välorganiserade kriminella nätverk. Det finns lagstiftning men det krävs ett ökat samarbete mellan poliskårer, åtalare och lagstiftare i alla länder. Väldigt få fall har tagits till domstol. Under 2005 registrerades 45 fall av trafficking men endast sju av dessa gick till åtal i en domstol. Ett problem är att de enda vittnen i en domstol är de som själva utsatts för trafficking och de vågar sällan vittna. Därför krävs det ett väl utbyggt vittnesskydd och de som vittnar borde ges rätten att stanna i landet så lång tid som det krävs för ett åtal.

Det tredje ansvarsområdet som regeringar och myndigheter åtagit sig handlar om att skydda offer som utsatts för trafficking. Men att skydda offren har visat sig vara mycket svårt. De är först och främst offer för någon form av exploatering som prostitution, arbete under slavliknande förhållanden, barn som tvingas till tiggeri eller har smugglats in som illegala invandrare.

De flesta länder arbetar med att skydda offer och det finns länder som ger brottsoffer för trafficking rätt att stanna i landet i upp till sex månader. För att lyckas krävs det ett gott vittnesskydd, samtidigt ska de som utsatts för trafficking ska ha rätt till hälsovård, psykologisk rehabilitering och socialt stöd.

Vi behöver öka medvetenheten om trafficking hos sociala myndigheter, polis, åtalare, tullpersonal, migrationspersonal, ambassadpersonal och all annan personal som kan komma i kontakt med traffickingoffer.



När det är dags att återvända till ursprungslandet bör brottsoffren få stöd att återanpassas och ges möjlighet att hitta ett annat jobb. Det krävs ett långsiktigt stöd framför allt till de flickor och kvinnor som utsatts för trafficking till sexhandeln. För att återanpassas måste de hitta ett yrke. Tyvärr är resultaten mycket svaga i arbetet med att återanpassa traffickingoffer. Vi måste se dem som människor med mänskliga rättigheter först och främst och inte bara som offer för trafficking.

Jag började med att prata om mänskliga rättigheter och en människas värdighet, oavsett om det är en man, kvinna, flicka eller pojke. I söndags var jag i kyrkan på första advent och lyssnade på biskopen som pratade om våld. I hennes predikan refererade hon till ett mord på en pojke. Orsaken till mordet var att en annan pojke tyckte att den som mördades hade sett ned på honom och att han och hans vänner därför misshandlade pojken till döds. Våld och trafficking handlar om att se ner på andra människor. Vi utsätter inte människor för trafficking eller våld om vi respekterar dem. Vi måste se alla människor med värdighet och respekt.

Tema II:

Respekt för reproduktiva rättigheter – ur romska kvinnors perspektiv

Huvudtalare: Magda Mierzevska, Europarådet, jurist verksam i Europadomstolen

Att respektera reproduktiva rättigheter

Europakonventionen (Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna) är en hörnsten för hela systemet. Konventionen är undertecknad av alla 47 medlemsstater och den omfattar bland annat reproduktiva rättigheter.

En av de stora fördelarna med ECHR är att den är mycket lättillgänglig och användbar. Alla medborgare (individer eller i grupp) har rätt att åberopa konventionen och anmäla sitt fall till Europadomstolen, som undersöker om staten har brutit mot de mänskliga rättigheterna.

En annan styrka är att de fall som tas upp i domstolen ofta får stor medial uppmärksamhet i hemländerna. Domstolens utlåtande är dessutom bindande för staterna och domsluten driver fram nationella reformer.



Domstolen är reaktiv – den svarar enbart på fall som anmäls till domstolen. Domstolens roll är att studera fall och utveckla juridiken – ingenting är alltså ”skrivet i sten”. Sedan ”de nya demokratierna” gått med i Europarådet utvecklas policyarbetet mycket snabbt.

Det är därför viktigt att NGO:er anmäler fall som kan leda till viktiga prejudicerande beslut av domstolen. Domarna kan vara mycket viktiga påtryckningsmedel i det inhemska systemet – de påverkar den nationella lagstiftningen, domstolar, parlamentariker och andra politiker.

Ett problem är dock att fallet först måste gå genom alla instanser i det nationella rättsväsendet. Vål hos Europadomstolen tar behandlingen lång tid – antalet fall som kommer till domstolen är mycket stort. Detta kan vara ett speciellt problem just i frågor som har med reproduktiva rättigheter att göra.

(Magda Mierzevska nämner ett fall med en kvinna i England som på grund av cancer tvingats operera bort sina äggstockar. Innan operationen lät hon och hennes man befrukta ett antal ägg. Nu är de dock skilda och han går inte med på att kvinnan insemineras med äggen. Domstolen dömde till mannens fördel. Fallet visar tidsfaktorns vikt när det gäller ärenden som handlar om reproduktion.)

Europakonventionen är inte speciellt utformad för att kunna behandla frågor som har med reproduktiva rättigheter att göra – dessa frågor måste alltså ”översättas” till ECHR:s terminologi. Det faktum att det är en institution som ska försvara mänskliga rättigheter innebär inte heller att domstolen automatiskt är sympatiskt inställd till kvinnors syn på rättigheter. Domstolen måste också väga individens behov mot allmänhetens. Jämställdhet är dock en viktig fråga i alla medlemsländer och det är svårt att föreställa sig en situation när det skulle vara motiverat att erbjuda vård som inte är likvärdig på grund av kön.

Domstolens beslut kan vara mycket viktiga för NGO:er. Men det finns också en risk att den NGO som driver fallet blir så inriktad på att få rätt att de glömmer att ta hand om offret. Den drabbade behöver mycket stöd, speciellt när medieuppmärksamheten är stor.

Det är också viktigt att NGO:er är med och bevakar att domstolens beslut följs upp i hemlandet och även deltar i diskussionen om hur domen bäst ska förvaltas och utveckla det nationella systemet. Nyligen avgjorde till exempel domstolen ett fall som rör skolsystemet i Tjeckien. 18 romska familjer fick rätt i sin anmälan att det var en form av diskriminering när deras barn satts i speciella skolor. Tjeckien måste nu ändra sin lagstiftning. Det är viktigt att det sker i dialog mellan alla berörda parter.



Hälsofrågor ingår i Europakonventionen – men det finns ingen given standard för hälsovård som varje stat måste uppnå. Felbehandlingar är inte heller med självklarhet ett fall för domstolen. Men en stats underlåtande att erbjuda adekvat vård kan bryta mot artiklar 2, 3 och 8 i konventionen.

Domstolen kan alltså ha svårt att driva frågor som rör reproduktiva rättigheter. Det finns inte alltid en EU-standard för dessa frågor. Ett exempel är abort. Men ju fler fall som läggs fram framför domstolen, desto mer kommer frågan att belysas och därmed påverka lagstiftningen. Det kan få en mycket stor betydelse för reproduktiva rättigheter.

Det är alltså viktigt att lära sig att använda konventionens språkbruk om man vill driva ett ärende som handlar om reproduktiva rättigheter.

Relevanta artiklar är: Articles 2, 3, 6 (i viss mån), samt 8, 9, 10, 12, 13, 14.

Relevanta fall kan studeras på: www.echr.coe.int/HUDOC.

Workshop – Tema I

Kampen mot trafficking

Talare:

Gulnara Shahinian, Internationell expert på anti-traffickingfrågor, Armenien.

Karin Norlin, Chef för Ungdomsjouren Stockholm, Sverige.

Miranda Fejzo, Anti-trafficking medlare, Albanien.

Gulnara Shahinian:

Titeln på den här konferensen är symbolisk. Sen jag var barn har jag hört och sett romska kvinnor utföra fantastiska färgstarka och romantiska sånger och danser. Men jag har genom åren också hört många röster från romska kvinnor som utsatts för trafficking,

Trafficking står sen 15 år tillbaka som en av Europas största utmaningar. Det är en av de mest avskyvärda handlingar en människa kan begå och innebär att människor utnyttjas som objekt för att säljas om och om igen. Enligt ILO omsätter tvångsarbete och trafficking omkring 32 miljarder dollar om året vilket innebär att den räknas som den tredje största illegala verksamheten i världen. Men enligt min uppfattning är det trafficking som



omsätter mest resurser. Vapen och droger kan bara säljas en gång medan människor säljs och återsäljs om och om igen under flera år. I ett fängelse i Dubai träffade jag en kvinna som under tre månader hade sålts fyra gånger för 4000 dollar.

Inget land är immunt mot trafficking, utan är antingen ett ursprungsland, transitland eller en slutdestination. Sydöstra Europa är det område där trafficking är mest utbredd som en följd av de dramatiska sociala, ekonomiska och politiska förändringarna som skedde i dessa länder efter Sovjetunionens fall. Många av de här ländernas självkänsla och stolthet har gjort det svårt för dem att acceptera sin roll inom trafficking.

Många internationella organ har bidragit till att öka medvetenheten om trafficking och de har stött nationella regeringar och myndigheter i arbetet med att stifta lagar och ta fram program för att förhindra trafficking.

I arbetet med FN:s konvention mot trafficking togs det fram en definition av trafficking som i sig bygger på mer än 100 år av juridisk praxis i kampen mot slaveri och modern form av trafficking. Europarådets resolutioner, EU-rådets ramverk mot trafficking och OSSEs direktiv från 2004 har alla höjt frågan på den politiska dagordningen och sätter människans rättigheter i centrum för arbetet mot trafficking.

Europarådets konvention "Actions Against Trafficking in Human Beings", från 2008, har redan ratificerats av tio länder. Konventionen tar upp alla former av trafficking: om den är nationell eller transnationell och om den är kopplad eller inte kopplad till organiserad brottslighet. Den har även ett genusperspektiv på trafficking. Konventionen innehåller också en definition av traffickingoffer vilket gör det lättare för brottsoffer att få vittnesskydd och brottsofferstöd. Konventionen ger också en person som utsatts för trafficking rätten att stanna kvar i landet i upp till 30 dagar.

Det är viktigt att brottsoffret inte åtalas eller straffas för att ha begått någon form av brott. Stater bör istället skydda brottsoffer samtidigt som de bör få tillgång till alla de tjänster som de kan behöva, särskilt om det handlar om trafficking för prostitution.

Trafficking förändras år för år. Men det som inte förändras är att de utnyttjar utsatta människor och barn. Forskning runtom i Europa visar på att en stor del av dem som utsätts för trafficking har utsatts för flera former av exploatering: som till exempel att utföra sexuella tjänster, begå småbrott, arbeta och eller sälja narkotika. Romer och zigenare, många av dem minderåriga, står för en stor andel av brottsoffren för traffickingbrott. Romska barn mellan 6-10 år utnyttjas för att tigga och begå småbrott. Romska flickor som är mellan 15-17 år utnyttjas som prostituerade. Det



finns en del berättelser om trafficking för organtransplantation men det saknas ännu fakta som stödjer detta.

Nationella minoriteter riskerar oftare att säljas om och om igen. De som begår traffickingbrott utnyttjar deras utsatthet och svagheter. Orsakerna till trafficking kan man finna i fattigdom – och särskilt en typ av feminisering av fattigdomen – våld, arbetslöshet, avsaknad av utbildning, och svaga etniska normer. Men orsakerna finner man också i behovet av billig arbetskraft och behovet av prostituerade i de rika länderna. Samtidigt råder det en total avsaknad av skyddsnet i sydöstra Europa.

Trafficking är ett allvarligt brott men också en absolut kränkning av en människas rättigheter. I ursprungsländerna saknas sociala rättigheter i form av arbete, hälsa, hus. Det saknas också program för att skydda minoriteternas rättigheter i många länder i Sydöstra Europa.

Mina rekommendationer kommer från mina erfarenheter av att ha arbetat i länderna runt Svarta Havet. Den första rekommendationen betonar vikten av ökat samarbete, först och främst inom länderna. I många länder finns det en bra koordination mellan olika departement och myndigheter och det civila samhället. EU-kommissionen har pekat på det viktiga arbete som enskilda organisationer utför men samtidigt betonat att dessa organisationer inte bör utföra allt arbete i länderna.

Minoriteter kan och bör vara med när program för att skydda och förhindra trafficking tas fram. Det behövs också ett ökat samarbete mellan ursprungsländer, transitländer och de länder som är slutmålet för traffickingen. Ett bra samarbete är otroligt viktigt när en som utsatts för trafficking ska återvända till sitt ursprungsland. Jag anser att en människa som utsatts för trafficking inte ska deporteras, utan ska alltid återvändas med värdighet och respekt. Samarbete med enskilda organisationer som har kontakter på plats är nödvändigt eftersom offret ska återvända till en familj eller ett samhälle där det ofta finns en stark känsla av stolthet och heder. En del av dem som återvänder ses som en vanära för familjen efter ha utsatts för trafficking vilket kan innebära en allvarlig risk för deras egen säkerhet men också för deras barn.

När det handlar om det förebyggande arbetet mot trafficking anser jag att vi måste tänka om, både när det gäller politiken och det sätt vi agerar mot de grupper som är mest utsatta. Lagstiftning bör ändras så att utsattheten också tar in ett genusperspektiv. Vi måste också lära oss mer om de mest utsatta grupperna, som till exempel romer, och hämta in kunskap från dem. Vi måste också låta kvinnor komma fram i större utsträckning och ge dem fler möjligheter att få jobb och öka tillgången till mikrokrediter. Det krävs ett mer integrerat synsätt i det förebyggande arbetet och för att förstå orsakerna till trafficking. Personal som först möter trafficking, som tull,



polis och socialarbetare behöver utbildning så att de kan bättre möta och förstå romer och andra utsatta minoriteter. Och det behövs ett ökat och bättre samarbete mellan enskilda organisationer och myndigheter. Romska organisationer bör inkluderas i programmen för att förebygga trafficking.

När det gäller trafficking av barn så finns det idag flera speciella dokument. FN:s kontor för mänskliga rättigheter har tagit fram riktlinjer för hur barn ska skyddas. Unicef har själv och tillsammans med OSSE tagit fram en rad dokument och WHO har satt upp en standard för hur barn som utsatts för trafficking ska behandlas.

Vikten av att registrera barn har betonats eftersom det är de odokumenterade barnen som löper störst risk att utnyttjas för trafficking. Skolsystemen behöver bli bättre med en större överblick över när och om barn från minoritetsgrupper inte kommer till skolan.

I många länder är frågan om romer mycket känslig. Där behövs det fler och bättre debatter för att öppna upp för mer diskussioner om olika minoriteter.

Karin Norlin:

Som chef för ungdomsjouren hade jag möjligheten att delta i ett antitraffickingprogram som pågick i ett år. I detta deltog fyra personer från varje land, både från myndigheter och enskilda organisationer. I och med det här programmet har vi nu ett fungerande nätverk av organisationer i Europa som också är ett stöd i mitt arbete.

Vi på ungdomsjouren möter traffickingoffer när de har begått någon form av brott. Oftast när vi pratar om trafficking så tar vi för givet att det handlar om sexuell exploatering, men det som vi oftast möter är barn och ungdomar som tvingas begå brott, tigga på gator, arbeta eller sälja narkotika. De allra flesta barn och ungdomar som vi möter är de som tigger eller de som begår någon form av brott som till exempel fickstöld.

Ungdomsjouren är en av tre enheter på Maria Ungdom. Vi har sex socialarbetare som arbetar med ungdomar på gatorna i centrala Stockholm. Vi möter barn och ungdomar som arbetar som prostituerade, begår brott eller säljer narkotika. Vi har också ett kontor hos Polisen i Stockholm där två socialarbetare jobbar. Tillsammans med polis, åklagare och ungdomsvårdsenheter försöker vi stödja barn och ungdomar.

Ett problem är att de vi möter är omhändertagna vilket gör det svårt att vinna deras förtroende. Ofta har ett barn begått ett brott och omhändertagits av polisen och det finns en misstanke om att barnet har utsatts för trafficking. Det händer också att ett barn som tigger tas omhand



för att det finns en misstanke om att de har utsatts för trafficking. De flesta barnen vi möter kommer från Rumänien, Moldavien, Bulgarien, Vitryssland, Polen och Ryssland och många av barnen är romer.

Det finns flera svårigheter med att arbeta med dessa barn och ungdomar. I Sverige är det här ett relativt nytt fenomen, alltför ofta ser inte myndigheter de här barnen och ungdomarna som offer för trafficking utan som unga kriminella turister. Barnen söker sällan asyl och de är ofta tillsagda att de ska undvika alla myndigheter. De har sällan några id-handlingar och de är ofta traumatiserade och rädda. Därför är det svårt för dem att söka hjälp hos oss på ungdomsjouren.

Jag anser att det ofta glöms bort att lagstiftningen som vi har i Sverige ger skydd åt alla barn som befinner sig i Sverige. Detta omfattar även de barn som många ser som kriminella turister men som ofta är offer för trafficking.

Trafficking är ett internationellt problem och offren har ett ursprungsland, de färdas genom transitländer innan de når slutmålet. Förhoppningsvis omhändertas barnen av en organisation eller myndighet någonstans på vägen. Det är oerhört viktigt att myndigheter och enskilda organisationer kan samarbeta över gränserna för att stoppa de kriminella vuxna som använder sig av våra barn för att tjäna pengar.

Miranda Fejzo:

Den svåra situationen i Albanien är konsekvens av en lång och smärtsam övergång från diktatur till ett demokratiskt system och har inneburit sociala och ekonomiska konsekvenser för alla medborgare. Romerna i Albanien tillhör den lägsta klassen i samhället och de lever under svåra sociala och ekonomiska förhållanden vilket är en av grundorsakerna till att de också är mest utsatta för trafficking. Romska barn, ungdomar och kvinnor blir ofta upptagna av kriminella nätverk.

Den trafficking vi ser idag i Albanien beror på att romer inte har upplevt någon som helst form av förbättrad levnadsstandard. Trafficking kan fortsätta så länge den sociala och ekonomiska situationen för romer i Albanien inte blir bättre. Den nationella strategin som har som mål att inkludera och förbättra för romer inom områden som utbildning, kultur och arbete har inte genomförts.

Den enorma arbetslösheten som råder för romska män och kvinnor och ungdomar påverkar framför allt barnens situation. Det råder också en stor analfabetism samt allvarliga brister i jämställdheten, med skilsmässor och våld som vanliga inslag inom familjen. Samtidigt registreras alltför få



romska barn vilket utgör en allvarlig risk för att de ska utsättas för trafficking.

På den positiva sidan står den nationella strategin mot trafficking. Den fungerar som ett hinder för trafficking av romska barn, ungdomar och kvinnor. Det har också utsetts en nationell koordinatör i arbetet mot trafficking som står under viceministern för inrikesfrågor. Koordinatören Ilva Zajmi har varit mycket aktiv och starkt bidragit till arbetet för att förhindra trafficking.

Vi söker ett större samarbete med oss romer på en internationell, nationell och lokal nivå. Romer bör också inkluderas i arbetet med att förbättra levnadsstandarden för romer. Med mer och bättre samarbete mellan romer och myndigheter skulle programmen bli mer effektiva och vi skulle bättre kunna utforma utåtriktade kampanjer för ökad medvetenhet och kunskap om trafficking.

Projektstöd från internationella organisationer har bidragit mycket till arbetet mot trafficking. Här vill jag särskilt nämna ett projekt som stöds av Sverige i staden Korca. Det är ett väldigt viktigt program som för första gången inkluderar romer i stadens arbete. Målet med projektet är att förbättra levnadsstandarden för romer, skapa arbetstillfällen och att förhindra barnarbete. Arbetet leds av romska organisationer som bidrar med egen finansiering. Det här projektet sprids nu över flera områden och städer i Albanien och vårt mål är att det ska nå ut över hela Albanien.

Vårt deltagande i projekt och aktiviteter för att bekämpa trafficking kommer att förvandla oss romer från passiva mottagare till aktiva deltagare i det förebyggande arbetet mot trafficking. Det kommer också att bidra till att öka trovärdigheten för romer och även direkt påverka romska familjer. Det förebyggande arbetet kan också bidra med att bygga upp ett motstånd mot trafficking hos den romska minoriteten och bidra till bildandet av utbildningscenter.

Att minska arbetslösheten hos den romska minoriteten i Albanien är också viktigt för att förhindra trafficking. Mer och bättre information som bidrar till att öka medvetenheten inom den romska minoriteten är också en viktig komponent i kriget mot trafficking. Särskilt betydelsefull är information och utbildning av barn och ungdomar. Genom att producera videos, DVD:er, CD-skivor och Internettjänster på romska språket kan vi påverka barn och ungdomar och därmed förebygga trafficking. All information bör undvika stereotyper och fördomar för att inte bidra till ökad diskrimineringen.

Vi vill att många romska barn och ungdomar ska få en bra utbildning så att de kan specialisera sig och integreras på arbetsmarknaden. På så sätt



kommer antalet traffickingoffer av romska albaner att minska dramatiskt och vi kommer då att se romer integrerade i det albanska samhället vilket även är av stor vikt för att nå framsteg inom EU.

Diskussioner:

Flera av åhörarna diskuterade frågan om barn och tiggeri och om tiggeri bör ses som trafficking. Bland annat berättade en åhörare från Rumänien att romska organisationer inte har velat diskutera tiggeri och att det tog flera år innan frågan om tiggande barn och trafficking kunde tas upp över huvud taget. Frågan som ställdes av flera är om tiggeri ska ses som trafficking eller om det ska ses som ett romskt problem – en nödvändighet för att försörja sig och familjen.

Ett annat problem som diskuterades var frågan om äktenskap över gränserna och romska brudar som lovas bort av sina fäder. Var går gränsen mellan människosmuggling och trafficking?

En av deltagarna ansåg att det var omöjligt att stoppa trafficking utan det enda man kan göra är att minska företeelserna.

Korruption bland myndighetspersoner är en starkt bidragande orsak till att trafficking kan fortsätta. En deltagare berättade att trafficking i Rumänien inte diskuteras öppet på grund av den omfattande korruptionen där.

Romska gruppen är mer utsatta och bidrar också till trafficking men myndigheter tar gärna upp de kulturella särigheterna som finns bland romer och skyller ofta förekomsten av trafficking på romska traditioner.

En åhörare ansåg att romska organisationer saknar makt och för att få mer makt behöver de fler jurister och forskare som kan stödja dem i arbetet med och mot myndigheter.

– Jag ser barn som tigger. Jag har sett kvinnor som blivit offer för trafficking och som har sålts av sina egna män på grund av fattigdom, berättade en åhörare.

I Finland har antalet barn som tigger på gatorna också ökat. Helsingfors bad staten om stöd i arbetet med tiggande barn.

Den albanska regeringen har försökt arbeta med tiggeri och trafficking. På de största gatorna i huvudstaden finns det många tiggande barn. Oftast är barnen där med föräldrarnas godkännande men ibland är det andra vuxna som tjänar pengar på barnen. Unicef, IOM och andra har tittat över de värsta formerna av tvångsarbete för barn. De kom fram till att tiggeri skulle ses som ett övergrepp mot barnet eftersom det innebär att barnet



inte kommer att kunna gå i skolan och därmed går miste om flera av de rättigheter som de har enligt barnkonventionen.

– I vår lagstiftning är skolan obligatorisk från klass ett till nio och barn får inte arbeta innan de är 14 år. Allt arbete innan dess anses som tvångsarbete. Vårt dilemma var om vi skulle kalla detta för trafficking. Ofta deltar föräldrarna på något sätt och om vi åtalade dem så skulle barnen lämnas utan föräldrar. Vi ville därför inte sätta föräldrarna i fängelse. Vad vi har är nu ett varningssystem för föräldrar medan de som utnyttjar barn i organiserade former kan åtalas för tvångsarbete, berättade en deltagare från Albanien.

– Myndigheterna i Albanien samarbetar med alla parter som vill delta i arbetet mot trafficking. Det finns en statlig kommitté mot trafficking och i den finns inga romer just nu. Men vi utestänger inte någon automatiskt. Lokala myndigheter är tvungna att tillåta alla som vill delta i arbetet och kan inte stänga ute någon som kommer in med förslag. Men det finns ett kommunikationsproblem mellan båda parter, både myndigheter och romska grupper. Lagligt sett så är romer albanska medborgare och har samma rättigheter som andra medborgare. Registreringen av romska barn är låg. Vi har ett program för att öka antalet registrerade barn och i det ingår att ta bort den straffskatt som de som registrerar sina barn för sent. Vi vill också bli bättre på att informera romer om deras rättigheter.

En annan deltagare undrade hur romer bor i Albanien.

Ytterligare en åhörare tog upp frågan om att internationella organisationer har stämplat romer som grupp inom trafficking. Hon tog upp ett fall av stereotyper som kommer med i beskrivningar av trafficking. En utredning beskrev att orsaken till att romska flickor oftare utsattes för sexuell exploatering är att de snabbare når puberteten. Ett problem är att experter på romer nästan alltid är icke-romer. För att komma åt stereotyper och fördomsfulla rapporter efterlyste hon att fler romer utför undersökningar och forskning.

– Finns det några bra exempel på hur man kan arbeta med de traffickingoffer som återvänder till ursprungslandet?, frågade en deltagare.

– Vilken ålder är det på barnen som kommer till Sverige och blir omhändertagna?

– Många barn som kommer för att tigga i Sverige kommer tillsammans med sina föräldrar och de kommer alltid från fattiga länder. Detta är inte trafficking. Men om de kommer till er och säger att det här är min far men det visar sig sen att det inte är det. Hur gör ni för att följa upp detta, frågade en deltagare Karin Norlin.



– Många av de barn som utsätts för trafficking kommer från länder där de inte har registrerats. Om de faller offer för ligor så kan inte föräldrarna gå till myndigheterna och eftersöka barnen eftersom de inte har några bevis på att barnet finns.

– Jag är glad över att möta en romsk kvinna från Albanien som arbetar med trafficking. Det är smärtsamt att se våra barn på gatorna. Vi romska kvinnor kan göra mycket. Vi känner smärtan i våra hjärtan. Jag har jobbat med gatubarn i Grekland och samarbetar gärna med din organisation i Albanien. Andra romska organisationer bör också samarbeta för att hindra romska barn från att hamna i trafficking.

Gulnara Shahinian:

Trafficking kommer inte ursprungligen från romer. Fenomenet finns överallt. De som tjänar på trafficking utnyttjar svaga grupper och vi får inte skylla trafficking på minoriteter. Det är ett globalt fenomen som utnyttjar individer. Vi måste samarbeta bättre. Vad som saknas är en samordnad översyn av trafficking. Myndigheter gör inte det de ska och enskilda organisationer gör saker som åligger myndigheter. Att skicka tillbaka en person som utsatts för trafficking är en mycket smärtsam process. Det behövs särskilda fonder för att ta hand om dem som återvänder.

All form av exploatering är trafficking, oavsett om det är för tiggeri eller sexhandel. Det har varit svårt att diskutera tiggeri med romska kvinnor. Många säger att tiggeri är kulturellt, men jag tycker att de som säger så saknar kunskap om hur problemet ser ut. Det handlar om organiserade ligor där barn utnyttjas av vuxna för att tjäna pengar. Ibland är det en svår gränsdragning mellan kulturella rättigheter och mänskliga individuella rättigheter, men om någon tjänar pengar på att utnyttja barn så handlar det om trafficking.

FN:s konvention ger traffickingoffer rätten att stanna i landet där brottet upptäckts i 30 dagar. Detta kallas för ”reflection period”. Men det är upp till varje land om offret ska få stanna längre eller om hon eller han ska skickas tillbaka. Italien och Belgien har utökat den här tiden eftersom det tar längre tid än 30 dagar för att utreda brott och även att ge stöd åt traffickingoffer. Många gånger så hotas familjen och offret om de återvänder. De som sysslar med trafficking använder sig medvetet av hot för att skapa rädsla hos offren. I den amerikanska lagstiftningen ges offret möjlighet att stanna och få skydd om personen samarbetar med polis och åklagare. Offren får då tillgång till hälsovård, ges socialt stöd samt utbildning i språk och får även genomgå ett integrationsprogram.



När det gäller program för att återbörda ett traffickingoffer så krävs det att de är långsiktiga. Det handlar om program som löper på två till tre år där man följer upp på plats med familjen. Men det är en svår process. När det handlar om barn finns det speciella omständigheter. De skickas sällan tillbaka till familjen. En person som har utsatts för trafficking bör få lämna häktet och istället omhändertas av enskilda organisationer eller av sociala myndigheter.

I Albanien finns bra program för återvändanden. Det finns speciella avtal mellan Grekland och Albanien som går ut på att offren ska kunna återvända till en säker miljö.

Karin Norlin:

Barnen och ungdomarna som vi möter har begått ett brott men de har också utsatts för flera former av exploatering. De tigger och en del har utnyttjats sexuellt. Ägarna till de här barnen använder sig av dem på alla tänkbara sätt.

Barnen behöver vårt stöd. De ska inte ses som kriminella turister. Det tar också tid att få förtroende från ett barn som vi har omhändertagit och de är ofta tvångsomhändertagna, vilket inte underlättar arbetet med att vinna deras förtroende. Det behövs också stöd från andra sociala system samtidigt som vi måste bättra på våra internationella nätverk. Vi har ett ansvar för dessa barn och ungdomar men vi behöver hjälp och information från dem. Polisen behöver också bli bättre på att utreda traffickingbrott men det handlar tyvärr om väldigt dyra undersökningar. Ingen har ännu åtalats i Sverige för trafficking av barn.

De flesta barn som vi tar hand om saknar id-handlingar och många säger att de är under 18 år, även om det inte alltid stämmer. Men de flesta som vi möter är mellan 15 och 16 år gamla.

Bland dem som kommer till Sverige så finns det också så kallade kriminella turister och tiggare. Det är viktigt att polisen genomför en grundlig undersökning av barnet som har utsatts för trafficking. De bör ta reda på var barnets föräldrar är och för att lyckas måste de samarbeta med andra institutioner. Vi kan inte själva genomföra utredningar.

Anders Oljelund:

Tiggeri är inte förbjudet i svensk lag. Jag själv tigger på gator och torg när jag försöker samla pengar för något ändamål. Men när det handlar om att exploatera barn som borde vara i skolan så handlar det om trafficking.



Miranda Fejzo:

Jag anser att vi bör hålla fler work-shops och utbildningar i arbetet mot anti-trafficking. Det finns väldigt få romska kvinnor som arbetar med anti-trafficking. Det saknas helt enkelt romska organisationer som själva arbetar med dessa frågor.

Vi arbetar i Kocna med anti-trafficking men i vår lokala myndighet som har ansvar för romska frågor finns inte en enda rom. Jag är själv inte medlem av kommittén. Frågan är varför romer inte bjuds in i arbetet som berör oss romer.

Vi romer i Albanien har många sociala och ekonomiska problem. Albanien är ett mycket fattigt land och romerna tillhör de fattigaste i landet. Vår utbildningsnivå är mycket låg och många romer arbetar med att sälja olika saker på marknader och på gatorna. Vi har hus som vi bor i men många romer saknar tillgångar. Diskrimineringen av romer är inte öppet eller organiserat men vi saknar tillgång till arbetsmarknaden.

Ett problem bland internationella organisationer är att de själva anser att romer inte har tillräckligt mycket utbildning för att själva delta i undersökningar. Vi romer är helt enkelt inte inbjudna att delta. Det finns ingen som helst vilja att bjuda in oss. Varför? Det behövs utbildning för romska kvinnor och män så att vi kan delta mer och bättre. Vi känner bäst till vår egen själ och våra sorger och vet bäst hur vi ska kunna medla mellan våra grupper. Jag efterlyser ökat samarbete.

Jag har jobbat med trafficking av barn till Grekland sen 1997. Många av dem kom till Grekland utan pass eller andra id-handlingar. Det var lätt att smuggla barnen över gränsen. Många använde sig av falska pass eller bytte ut foton på pass för att smuggla in barn. Jag tycker inte att det största problemet är tiggeri utan de största problemen är sociala och ekonomiska, vilket barnen står inför hemma och att gör att dem utnyttjas av kriminella grupper.

Kriminaliteten är ett av de största problemen. Vi arbetade tillsammans med ett center i Albanien som tog hand om barnen som återvände. Tillsammans fick vi information från barnen som gjorde att vi kunde hitta deras föräldrar och skaffa id-handlingar till dem. Ofta visste inte föräldrarna att deras barn hade utnyttjats av kriminella nätverk.

Det finns så många organisationer som vill jobba mot trafficking men det finns väldigt få organisationer som vill samarbeta med romska organisationer. Vi rekommenderar våra myndigheter att samarbeta med oss romer men vi har tyvärr inte nått någon vart med detta. Romer bör



vara med och övervaka vad som sker och de bör få del av information från andra organisationer och myndigheter.

Ett annat problem är att personer som arbetar med trafficking hela tiden byts ut. När det kommer en ny person så måste vi börja om från början.

Arbetet med att registrera barn har pågått i två år, men de kommer dock inte att kunna registrera alla albanska barn. Ett problem är att det krävs en rad olika juridiska dokument och att en byråkratisk process för att registrera barn vilket gör det svårt för många albanska familjer.

Lagstiftningen kräver att varje familj ska registrera ett barn inom 60 arbetsdagar från det att barnet föds. Om det inte görs inom den här tidsramen tillkommer en straffavgift. Vi rekommenderar att den här straffavgiften tas bort.

Jag vet att romska kvinnor i Grekland arbetade för att återsända albanska barn men vi har inget utrymme där vi kan ta emot barnen och vi har ingen mat att ge barnen som kommer till oss. Vi kan inte heller erbjuda dem någon utbildning. Visst ska barnen skickas tillbaka men det finns idag inga platser som kan ta emot barnen och familjerna har heller inte möjlighet att ta emot dem.

Workshop – Tema II

Respekt för reproduktiva rättigheter – ur romska kvinnors perspektiv

Talare:

Filip Glotzmann, vice ombudsman för mänskliga rättigheter, Tjeckien

Tove Skotvedt, Arbetsmarknads- och integrationsdepartementet, Norge

Maija Runcis, forskare, Stockholms universitet, Sverige

Helena Balogova, Organisationen för kvinnor som utsatts för sterilisering, Tjeckien.

Elena Gorolova, Organisationen för kvinnor som utsatts för sterilisering, Tjeckien.

Gertrudi Sire, Ordförande för ”Asociacion de Mujeres Ngöbe”, Panama



Filip Glotzmann, vice ombudsman för mänskliga rättigheter, Tjeckien

Steriliseringar som utförts i strid mot lagen

Sedan 2004-2005 är ombudsmannens stab djupt involverad i att utreda om tvångssteriliseringar utförts i Tjeckien. Under 2004 och 2005 inlämnades över 80 individuella anmälningar om tvångssterilisering till ombudsmannen. Fram till november 2007 har totalt drygt 100 anmälningar kommit in – de flesta från romska kvinnor.

Ombudsmannen har inte mandat att undersöka anmälningar som rör privata och offentliga sjukvårdsinrättningar. Ombudsmannen skickade därför vidare anmälningarna till Hälsodepartementet och övervakade därefter departementets undersökningar.

Departementet utsåg en rådgivande grupp som fick i uppdrag att undersöka de enskilda fallen. De skulle studera om god medicinsk sed efterföljts, men också om ingreppen skett enligt lagens föreskrifter.

Det är viktigt att understryka att sterilisering leder till permanent förlust av möjligheten till reproduktion. Eftersom åtgärden är preventiv kräver både nationell och internationell lagstiftning att ingreppet sker med patientens fria och välinformerade medgivande.

Det nationella regelverket i Tjeckien bygger idag på ett direktiv från Hälsodepartementet från 1971. I den slås det tydligt fast att tre krav måste uppfyllas:

- Patientens medgivande.
- Ett beslut av ”steriliseringskommissionen”.
- Fullgod information före ingreppet.

Det räcker dock inte att fastslå att dessa tre steg finns dokumenterade i patientens journal, utan de måste också analyseras – speciellt för att undersöka om medgivandet verkligen möter alla stipulerade krav.

Några exempel på fall där kraven inte mötts:

- Ansökan om sterilisering undertecknades EFTER ett kejsarsnitt.
- Muntligt medgivande till kirurgen – beslut från kommissionen saknas.
- Medgivande gavs 15 minuter för operationen, ansökan skrevs efteråt, kommissionen godkände en månad senare.



- Sterilisering fyra dagar efter förlossning utan vare sig patientens eller kommissionens medgivande.
- Medgivande under hot.
- Patienten har övertalats.

Utvärdering och rekommendationer:

- Den viktigaste kritiken som ombudsmannen presenterar är att INGEN av de 100 steriliserade kvinnorna hade givit sitt medgivande på ett sådant sätt att det möter de mänskliga rättigheterna och har skett i full frihet.
- Hälsodepartementet har misslyckats att skydda dessa utsatta kvinnor genom att inte se till att det gällande direktivet följdes.
- Ur laglig synvinkel består brottet i att man brutit mot reglerna kring hur medgivande ska ges för att anses vara frivilliga och i enlighet med de mänskliga rättigheterna.
- En ny lag utarbetades av departementet under 2006. Tyvärr hann den inte antas av parlamentet före valen 2006.
- En av ombudsmannens rekommendationer är att en viss tid – sju dagar – måste gå mellan det att patienten får information och ger sitt medgivande och det att operationen utförs.
- En annan rekommendation är att en handbok tas fram, som pedagogiskt och ingående förklarar vad sterilisering innebär.
- Ombudsmannen föreslår också att Hälsodepartementet ombesörjer att läkare får kontinuerlig utbildning i patienträttigheter och att en översyn av läkares verksamhet införs.

Dagsläget

Enligt lagförslaget om hälsovård, som förväntas godkännas under 2008, kan sterilisering endast utföras om patientens medgivande är:

- Frivilligt och givet utan påtryckningar
- Välinformerat, vilket bland annat innebär att patientens tillstånd måste vara så gott att hon kan ta emot information.
- Slutligen måste en bedömning göras av att patienten verkligen förstått beslutets innebörd.

Det finns också ett lagförslag som kommer att reglera medicinska och juridiska aspekter av sterilisering.



Det finns ett förslag från regeringens styrelse för mänskliga rättigheter att alla kvinnor som steriliserats ska få kompensation.

Två fall har redan avgjorts i domstol. I båda fallen slås det fast att steriliseringen inte gått rätt till. En av kvinnorna har tilldömts ekonomisk kompensation (0,5 mil CZK). Båda fallen har överklagats till högsta domstolen.

Tjeckiens ombudsman för mänskliga rättigheter är övertygad om att medborgarna nu står inför att ta ställning till och bearbeta att felaktiga och olagliga steriliseringar utförts. Insikten om denna oacceptabla sanning är det enda sättet att försäkra att åtgärder tas som gör att detta inte upprepas.

Sterilisering för att förhindra reproduktion är aldrig brådskande – det finns aldrig anledning att inte vänta några dagar eller veckor innan operationen genomförs.

Ombudsmannen rekommenderar att regeringen avger en offentlig ursäkt och utbetalar ekonomisk kompensation till offren.

(Hela utredningen om tvångssteriliseringar finns på ombudsmannens hemsida: www.ochrance.cz)

Tove Skotvedt, Senior Advisor, Enheten för samiska och minoritetsfrågor, Arbetsmarknads- och integrationsdepartementet, Norge

Tove Skotvedt är Norges representant i Europarådets expertkommitté för romer, zigenare och resande.

Hennes presentation baserades på rapporten ”Kompensation till romer/tattare som utsatts för tvångssterilisering”, som är sammanställd av en arbetsgrupp tillsatt av myndigheterna och i samarbete med romerna i Norge. Tove Skotvedt var arbetsgruppens sekreterare och författare till rapporten, som presenterades 2003. Den beskriver hur uppgifterna om tvångssterilisering kom fram, hur myndigheterna reagerade – och vägen fram till ansvarstagande, framförande av en ursäkt och utbetalande av kompensation.

Det finns ca 500 romer i Norge och 4-5000 ”romani”/resande. Sedan 1999 är de två av Norges fem nationella minoriteter. De har själva valt att ses som två olika minoritetsgrupper. Romerna som flyttade in och ut ur Norge påverkades inte i samma utsträckning assimileringspolitik och



tvångssterilisering som de resande, vilka förflyttade sig inom Norges gränser.

Regeringens policy för nationella minoriteter i Norge presenterades för parlamentet och antogs 2001. Det är Arbetsmarknads- och integrationsdepartementet som koordinerar policyimplementeringen i samarbete med en interdepartemental arbetsgrupp för nationella minoriteter. Formella möten hålls också regelbundet mellan myndigheterna och representanter för minoritetsgrupperna – vilket föreskrivs i artikel 15 i Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter.

Romerna i Norge har, liksom samerna, utsatts för en hård assimileringpolitik. De utsattes för tvångssterilisering, barn omhändertogs och fördes bort från sina familjer, hela familjer placerades i arbetsläger för att vänjas vid ett permanent boende. Detta har skapat sår som är svårläkta och som skadat relationen mellan romer och myndigheterna. Många romer lider fortfarande av effekterna av den tidigare diskrimineringen.

Det är en lång process att gottgöra diskriminering – att erkänna orättvisor, be om ursäkt, söka försoning och bygga upp ett förtroende. Detta ansvar ligger hos myndigheterna. Regeringen har bett om ursäkt och har byggt upp både en kollektiv och en individbaserad kompensationsplan. Arbetsmarknads- och integrationsdepartementet har också upprättat stipendier för nationella minoriteters organisationer och projekt.

Tove Skotvedt avslutar med att hon och norska myndigheter gärna hjälper till med mer information och råd i dessa frågor till alla intresserade och berörda.

Sterilisering och kvinnliga resande

I början av 90-talet ifrågasatte representanter för resandegrupper tillsammans med Norska Helsingforskommittén hur resande behandlats under 1900-talet. De krävde en översikt av assimileringspolicyn utifrån ett människorättsperspektiv.

Social- och hälsodepartementet gav Norges forskningsråd i uppdrag att genomföra ett omfattande forskningsprojekt. 1995 startade ett speciellt forskningsprojekt rörande tvångssterilisering. En rapport presenterades 2000.

Forskningsprojektet fokuserade på steriliseringar som utfördes enligt ”lagen om sterilisering”. Vissa kvinnor gick med på sterilisering på grund av sina levnadsomständigheter. Den hårda assimileringspolitiken pågick ända till i slutet av 70-talet. Åtgärderna var sanktionerade av de centrala



myndigheterna, men utfördes i hög utsträckning av en privat organisation som hette ”Mission among the homeless”.

Vissa kvinnliga resande accepterade troligtvis sterilisering mot sin vilja. De fick sällan adekvat information beträffande sin hälsa och om vad medgivandet egentligen innebar. De involverades inte i beslutsprocessen kring sin egen behandling. De behandlades som objekt istället för som patienter. Vissa kan också ha givit sitt medgivande eftersom de var rädda att deras barn annars skulle tas ifrån dem.

Resande som inte ville flytta till de läger som bildades för att vänja dem vid ett fast boende och att sköta jordbruk kunde utsättas för att deras barn blev omhändertagna och placerade i etniskt norska fosterhem eller på barnhem. Ett annat sätt att tvinga dem till ett fast boende var att förbjuda dem att ha hästar. Utan hästarna kunde de inte flytta sina vagnar.

Forskningsrapporten uppskattar att fler än 230 kvinnliga resande steriliserades i strid med ramlagstiftningen för sterilisering. Totalt kan över 300 kvinnor med resandebakgrund ha steriliserats från 1930 fram till 70-talet.

Kompensation

2005 antog riksdagen regeringens förslag för hur kompensation skulle utbetalas. En kommitté kan betala ut 25 000 Euro som kompensation till varje individ. Högre belopp måste godkännas av riksdagen. Det går att få hjälp i ansökningsförfarandet, både från myndigheterna och från romska organisationer, som får bidrag för detta arbete av regeringen.

Det norska exemplet visar att:

- Vi behöver ”watch dogs” som uppmärksammar brott mot de mänskliga rättigheterna – till exempel NGO:er från de berörda grupperna som kan slå larm.
- Vi behöver regeringar som är redo att utreda anklagelserna
- Vi behöver regeringar som erkänner om fel begåtts
- Vi behöver regeringar som ber om ursäkt

En sådan process är nödvändig för att återskapa förtroendet och skapa en dialog mellan myndigheter och drabbade grupper och individer.



Maija Runcis, forskare, Stockholms universitet, Sverige

Under 1900-talet försökte man i Sverige att på olika sätt hindra ”dåliga” kvinnor från att föda barn. En mycket effektiv metod som användes mellan 1935 och 1975 var sterilisering. Uppemot 63 000 personer steriliserades under de 40 år steriliseringslagen gällde – mer än 95% av dem var kvinnor. Huvudmålet var att hindra mentalsjuka och s.k. svagsinta att få barn. Svagsinta utpekades på medicinska och moraliska grunder. Rashygien var ytterligare en komponent – och i viss mån även sociala grunder.

Steriliseringslagarna var könsneutrala – ändå var den överväldigande majoriteten som utsattes för sterilisering kvinnor. Om man läser i uppslagsböcker från 1930 visar det sig att diagnosen svagsint oftast gavs till män – varför var det då så många kvinnor som drabbades?

I min doktorsavhandling har jag beskrivit sterilisering som en del av ett socialt projekt som var politiskt radikalt och kollektivistiskt, samt baserat på en stark tro på vetenskapen och dess kapacitet att förbättra människor – för samhällets bästa. De som inte passade in i mallen ansågs vara olämpliga att bli föräldrar. Det var främst människor från dessa grupper som benämndes svagsinta och utsattes för sterilisering.

Målet vara alltså att rena samhället och förhindra att nya problem uppstod.

I förarbetena till 1941-års steriliseringslag slås det fast att förbättrad hygien och standard i samhället leder till att oönskade individer lever längre – och att de därmed hinner föda fler barn.

Vi kan känna igen samma tankegångar i Östeuropas post-kommunist-länder. Under socialismen stack inte de sociala problemen ut på samma sätt som de gör i en kapitalistisk marknadsekonomi. Vad ska man göra med dessa människor i en marknadsekonomi där ingen är intresserad av att lösa sociala problem? En del fattiga länder försöker hindra oönskade gruppers kvinnor att skaffa barn. Ett exempel: Jag besökte Riga i början av 90-talet för att diskutera den svenska steriliseringspolitiken som övergivits 30 år tidigare. Letterna blev dock mycket entusiastiska och menade att tvångssterilisering skulle kunna vara en bra metod att hindra det stora antalet alkoholiserade kvinnor från att få barn.

Tillbaka till Sverige och steriliseringspolitiken. Dåtidens moral innebar att problem kopplade till sexualitet, personlig moral och barnuppfostran främst sågs som kvinnors ansvar. Män sågs som arbetskraft och familjeförsörjare – om de misslyckades med detta kunde de klassas som svagsinta. Men medan en steriliserad man som släppts ut från en institution fortfarande betraktades som arbetskraft, sågs steriliserade



kvinnor som ett än större hot mot moralen, eftersom de då kunde ägna sig åt sex utan att behöva oroa sig för oönskade graviditeter.

Diagnosen svagsinnet utdömdes efter ett intelligenstest. Testet byggde på vanlig skolkunskap, som till exempel hur många invånare Sverige hade, eller vilka de största städerna var. Bristande utbildning gjorde att många inte kunde svaren, vilket alltså kunde leda till tvångsterilisering. Om intelligenstestet visade att kvinnan hade en intelligensnivå över den förväntade för 12-åringar, krävdes ett medgivande från kvinnan för att sterilisering skulle genomföras.

Underlaget som gjorde att kvinnor dömdes till sterilisering var oftare diffusare för kvinnor än för män. De kunde ha anmälts av arbetsgivare, socialsekreterare eller grannar som ansåg att de misskötte sig, eller hade bristande moral. Även läkarnas omdömen kunde influeras av andras tolkningar av kvinnans sätt att leva och hennes sociala situation. Om kvinnan dömdes, hjälpte det inte om hon kom från en rik familj, eller från överklassen – eller från en annan kultur.

De flesta kvinnor som steriliserades mellan 30-talet och slutet av 50-talet var ensamstående mödrar vars barn hade omhändertagits.

Omhändertagandet byggde oftast på kvinnans ekonomiska situation, eller för att hon ansågs missköta barnen. De sågs alltså som ”dåliga mödrar”. Svagsinnet beskrev alltså snarare ett socialt beteende än ett medicinskt tillstånd.

I den statliga kommissionens rapport från 1999 om sterilisering hävdas det att den här typen av steriliseringar upphörde i slutet av 1950-talet. Jag tror emellertid att detta beror på hur man definierar tvång och frivillighet.

Svensk lag förbjöd fysiskt tvång och 90-95 % av dem som steriliserades under 1935-1975 undertecknade ett medgivande. Ur laglig synvinkel blev dessa kvinnor steriliserade av fri vilja. Dock fanns det många sätt för institutioner och läkare att övertyga och indirekt tvinga dessa kvinnor – vilket innebär att det inte existerade någon fri vilja i denna fråga.

När f d statsminister Olof Palme talade inför riksdagen om steriliseringslagen sa han att den begränsades av att kvinnorna – med sin mans medgivande – fick bestämma om de ville bli steriliserade.

Det är också värt att notera att kvinnor som ansökte om abort men blev nekad detta, vanligtvis rekommenderades att låta sig steriliseras. Efter en förlossning, när kvinnan var utmattad och svag gick det lättare att övertyga henne om en operation. En operation, som än i dag anses mycket lättare att utföra på män.



(Efter workshopen förklarade Maija Runcis att man inte vet hur stor andel av de steriliserade som utgjordes av romer och resande, eftersom dessa uppgifter inte står i sjukjournalerna.)

Helena Balogova och Elena Gorolova, Organisationen för kvinnor som utsatts för sterilisering. Tjeckien.

Elena Gorolova, talesperson, Organisationen för kvinnor som utsatts för sterilisering:

Gruppen bildades för fyra år sedan av kvinnor som blivit tvångssteriliserade. Innan dess visste jag inte att andra genomlevt samma sak som jag. Det var mycket stärkande för alla att inse att vi inte var ensamma, att vi inte behövde gömma oss och skämmas. I början var det svårt att tala om det och att ge intervjuer i media och ställa upp på bild, men med tiden kändes det allt viktigare att berätta öppet. Att tala gav energi och vi vill försäkra oss om att det som hände oss aldrig kommer att hända våra döttrar.

Vi träffas första fredagen i månaden för att prata, men också för att planera aktiviteter för att motverka övergrepp.

Gruppens mål är att:

- Informera läkare, patienter och allmänhet
- Att en ursäkt ska framföras till offren
- Att alla offer ska få kompensation.

Främst är det romska kvinnor som utsatts för sterilisering.

Gruppen har genomfört flera demonstrationer framför myndigheters kontor och framför sjukhus. Vi har gjort en fotoutställning med bilder på steriliserade kvinnor och deras anhöriga, med citat om hur övergreppet format deras liv.

De två domstolsbesluten i Tjeckien 2007, som slagit fast att kvinnor utsatts för sterilisering som inte var ett fritt och välinformerat val, har stärkt kvinnorna i organisationen. En av kvinnorna fick ekonomisk kompensation. I det andra fallet ålades sjukhuset att ge en skriftlig ursäkt.

Vi är mycket stolta över vårt arbete. Vi är nu mycket trötta, men vi ger inte upp.



Elena Gorolova, Organisationen för kvinnor som utsatts för sterilisering. Tjeckien:

Jag är en av de kvinnor som blivit steriliserad. I min kommun blev kvinnor som ansökt om socialhjälp rekommenderade att sterilisera sig. Många gick med på det av rädsla att inte få socialbidrag. Jag har anmält det som hänt mig till ombudsmannen. Jag räknar inte med att mitt fall ska tas upp av en domstol – jag har inte ekonomi att driva mitt fall och det finns ingen rättshjälp att få. Men jag vill att ombudsmannen ska veta vad som hänt mig.

Det finns andra sätt än sterilisering att skydda sig mot graviditeter – sätt som inte är lika definitiva och som gör det möjligt att skaffa barn senare, om de sociala omständigheterna blir bättre.

Gertrudi Sire, Ordförande för "Asociacion de Mujeres Ngöbe", Panama
Organisationen bildades år 2000 och inriktade sig på att informera om reproduktiva och sexuella rättigheter. 1 500 kvinnor ingick i projektet.

Det är viktigt att kvinnor känner till hur deras kroppar fungerar. Med detta projekt kunde vi sprida sådan information. Det har varit ett pionjärarbete inom vår region.

För två år sedan ville Panamas regering sterilisera vissa kvinnor. Men eftersom vi redan var organiserade och hade mycket kunskaper kunde vi ta upp en diskussion med regeringen och se till att det inte fick ske utan kvinnornas medgivande. Vårt arbete var känt och vi bemöttes med respekt.

Jag vill därför understryka hur viktigt det är för kvinnor att vara organiserade så att de kan försvara sina rättigheter.

Diskussion:

En deltagare berättade om Ungern där staten just förlorat ett fall som handlade om en kvinna som kom in på förlossningen. 17 minuter senare var hon steriliserad. Hon hade skrivit under ett medgivande, men domstolen slog fast detta inte betyder att hon verkligen givit ett välgrundat och informerat medgivande – tidsrymden är för kort för att garantera att hon var i ett sådant tillstånd att hon kunde fatta ett så avgörande beslut. (A.S. vs Hungary)



En deltagare kommenterade att trots att Tjeckiens regering börjat diskutera frågan är det svårt för ombudsmannen att få gehör för sina förslag. Det finns fortfarande en stark förnekelse kring hur allvarliga problemen egentligen är.

En annan kommentar var att de individer som anmält att de blivit tvångssteriliserade till Tjeckiens ombudsman inte kan få rättshjälp, vilket innebär att få av de 100 fallen kommer att granskas och få komma att få ekonomisk kompensation – trots att det konstaterats att de tvångssteriliserats. De fall som behandlats av domstolen drevs av en NGO.

Ytterligare en kommentar var att det är viktigt att regeringar ber om ursäkt – Sverige och Norge hölls här fram som förebilder.

En person framförde att när läkarna ställs mot väggen hävdar de att ingreppen var medicinskt nödvändiga – det är svårt att bevisa att de har fel.

Det är av yttersta vikt att understryka att sterilisering aldrig är ett akut och brådskande ingrepp. Även om kvinnan kanske inte bör föda fler barn finns andra metoder att tillgå, som preventivmedel. Kvinnan ska ha tid att återhämta sig och fundera innan hon fattar beslut om ev. sterilisering.

Romska NGO:er måste bli aktiva i steriliseringsfrågan.

En deltagare berättade att sterilisering inte förekommer i Turkiet. ”Jag är glad att kunna framföra den goda nyheten. Det är dock svårt för romer att få tillgång till hälsovård i Turkiet.”

På frågan om sterilisering sker utan medgivande i några länder i Europa idag konstaterades det att exempel finns i Slovakien. Fallet i Ungern visar att det förekommer där med. Mycket tyder på att det finns risk att det också sker i Tjeckien. Filip Glotzmann från ombudsmannens kontor menade dock att den nya lagen som började tillämpas 1991 är ett gott skydd. (Han möttes av skeptiska blickar)



Avslutande talare 3 december

Thomas Hammarberg, Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter.

Thomas Hammarberg ägnade en stor del av sitt tal åt Katarina Taikon som föddes 1932 i Sverige.

– Hon växte upp under en period när nazismen och fascismen var på frammarsch i Europa. Hon föddes i Sverige, men även här var situationen svår för romer. De jagades från plats till plats, vilket ledde till att barnen inte kunde gå i skolan. Deras situation tvingade dem att tigga, vilket förvärrade utanförskapet.

Efter andra världskriget fortsatte diskrimineringen av romer. En av Katarina Taikons många insatser var att hon 1966 förde fram romernas situation under första majdemonstrationerna. Romerna kom till demonstrationerna med skyltar där det stod ”Vi vill gå i skolan”, ”Vi vill bo i hus” och så vidare. Övriga demonstranter blev chockade av att en grupp i det solidariska Sverige levde under sådana usla villkor.

Katarina Taikon började inte skolan förrän hon var 25-26 år gammal. Då fick hon och hennes syster Rosa börja studera, tack vare en generös folkhögskolerektor.

Hon började skriva böcker som beskrev och förklarade den romska kulturen och dess seder och bruk. Hennes insats för romer i Sverige och hennes kamp för rättvisa och för förståelse är ett enormt bidrag till vårt land.

Hon reste runt och höll föredrag och berättade. Det hände att fördomsfulla och hatiska människor kom och lyssnade och att de protesterade mot vad hon sa. Men hon var en god debattör och var inte rädd att möta anklagelserna och på så sätt kunna göra sina argument ännu tydligare.

Första gången jag hörde talas om tvångssterilisering i Sverige var när Katarina Taikon tog upp ämnet och berättade om hur detta sopats under mattan och dolts.

Hennes böcker om den romska flicka Katitzi läses än idag över hela Sverige. Hon hade modet att vara annorlunda och att våga berätta om en kultur som inte respekterats. Hon har på så sätt förändrat och öppnat det svenska samhället.

Mycket har ändrats sen hon dog – jag skulle önska att hon fått följa utvecklingen. Men det finns mycket kvar att göra och jag är säker på att hon idag skulle arbetat internationellt och varit med och påverkat andra



länder i Europa. Visserligen reste hon mycket och hennes besök i Tyskland, Frankrike och Österrike påverkade henne och gjorde att hon engagerade sig i flyktingfrågan.

Stora problem kvarstår för Europas romer:

Bostäder. Vräkningar sker fortfarande. När jag reser runt i mitt arbete ser jag detta. Städer planeras om och ofta flyttas romer. Sällan sker det utan förvarning – och sällan erbjuds alternativa bostäder. Detta bryter naturligtvis mot de mänskliga rättigheterna.

Utbildning. Många romska barn går inte i skolan, eller hoppar av skolan alltför tidigt. Ofta placeras romska barn i specialklasser – även de som är mycket begåvade.

Arbete. 60-80 procent av Europas romer är arbetslösa. Tragedier utspelar sig när traditionella arbeten försvinner.

Brist på inflytande. Det finns få romer i folkvalda församlingar. Men vissa länder har börjat med kvotering, till exempel i Slovenien, Rumänien och Serbien. Det finns naturligtvis en risk att detta pekar ut romer på ett negativt sätt – men ibland är det ett bra sätt att bana väg för förändring.

Katarina Taikon diskuterade alla dessa frågor när hon var verksam. Hon satte agendan – och den gäller fortfarande. Det är nu vårt uppdrag och vår plikt att fortsätta det arbete hon påbörjade.



Tisdag 4 december

Tema III:

Implementeringa av romska kvinnors rättigheter?

Huvudtalare: Kirsti Kolthoff, ordförande i European Women's Lobby sedan 2004.

Jag är glad över att vara här och stolt över att vår svenska minister har tagit initiativ och gjort ansträngningar för att denna konferens skulle komma till stånd.

European Women's Lobby (EWL) anser att demokrati och mänskliga rättigheter inte uppfylls utan kvinnors rättigheter – inklusive romska kvinnors rättigheter.

EWL är en medlemsbaserad organisation som bildades 1990 och finns över hela Europa, men även i länder som Turkiet och Kurdistan. Det finns ett stort intresse av att gå med i EWL och ansträngningar görs nu i Saudiarabien. Vi har ca 4000 medlemmar och är därmed den största paraplyorganisationen för kvinnoorganisationer inom EU.

EWL arbetar idag inom sju områden, och med att:

- uppnå jämställdhet
- aktivt stödja kvinnors delaktighet och inflytande i både offentliga och privata sfären
- få alla former av våld mot kvinnor att upphöra
- samla kvinnors NGOs över hela Europa

Sist men inte minst arbetar EWL med att se till att jämställdhetsperspektiv mainstreamas i alla EU-policy. Detta gör vi genom att påverka processer på olika plan, i såväl nationella regeringar och parlament som Europa-parlamentet. Vi har också kontakter med europaparlamentariker och dess "Women's Rights' Committee". Vidare har EWL regelbundna kontakter med Kommissionen (Generaldirektoratet för arbete, sociala frågor), inte sällan "high-level meetings", samt med Europeiska Rådet (ministrar från respektive medlemsland).



Vi är även aktiva på nationellt plan i många länder, berättade Kirsti Kolthoff.

I år är det 'Europeiska året för lika möjligheter för alla', vilket innebär en god möjlighet för romer att lyfta frågor. EWL anser att kvinnors rättigheter är mänskliga rättigheter. EWL arbetar för jämställdhet och att män och kvinnor ska dela på makten, och jämlikt fördelad makt och inflytande 50-50. Jämfört med hur fördelningen ser ut – faktum är att 54 % av den vuxna befolkningen i Europa är kvinnor – är det inte mer än rimligt. Det är också viktigt att informera om att kvinnor inte är en kategori, utan rymmer många olika grupper beroende på ras, klass, etnicitet, nationalitet, ålder, och kultur. Det finns ett behov av att dekonstruera den vite mannens norm, och att rekonstruera en mångfacetterad kvinnlig norm.

Nästa år, 2008 är det Europaåret för interkulturell dialog, vilket erbjuder en bra möjlighet att ta upp frågor som berör kulturella och religiösa sedvänjor. Kränkning av kvinnors rättigheter får aldrig ursäktas av en kulturell kontext som döljer verkligheten, eller att religion används för att ursäkta förtryck av kvinnor.

Viktiga frågor, inte minst för romska kvinnor handlar om social inkludering, ekonomiskt oberoende, utbildning, sexuella och reproduktiva rättigheter samt inkludering och delaktighet i politik.

När det gäller ekonomiskt oberoende är det viktigt att ta med i beräkningen vad som händer när lämpligt arbete inte finns att tillgå, eller när man inte har ett reguljärt arbete. Många romska kvinnor arbetar i en grå ekonomi, och har kanske två-tre jobb där vanliga sysslor kan vara dörrförsäljning, handarbete och jordbruk: Att arbeta i den grå ekonomin innebär man faller utanför det sociala skyddsnetet. Sexuella och reproduktiva rättigheter är viktigt att titta närmare på – talande statistik är att barnadödligheten är åtta gånger högre bland romer än bland den övriga befolkningen.

Överhuvudtaget är det viktigt att utbilda tjänstemän vid relevanta myndigheter så att de förstår att det handlar om mänskliga rättigheter. En positiv nyhet är att ett nytt institut för genusfrågor ska upprättas i Vilnius, Litauen. EWL hoppas att dess arbete kommer att få ett betydande inflytande.



Tema IV:

Romernas tillgång till offentlig hälsovård

Huvudtalare: Nicoleta Bitu, Romani Criss. Rumänien

"Health is not a blessing to be wished for But a right to be fought for"

Kofi Annan

Att ha tillgång till hälsovård är en grundläggande mänsklig rättighet. När det gäller romer har man fram till 2000 snarare sett denna hälsovård som en social fråga än en mänsklig rättighet. Efter 2000 har ett antal rapporter från NGO:er och internationella organisationer diskuterat frågan. Ett viktigt dokument är till exempel rapporten "Breaking the Barriers – Romani Women and Access to Public Health Care" (från FRA:s föregångare) som tydligt etablerat att romska kvinnors rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna.

Men ytterst svåra problem och orättvisor återstår. Romani Criss dokumenterar så många fall som möjligt för att bevisa vad som sker:

Romska kvinnors livslängd i Tjeckien är 14 år kortare än för övriga kvinnor. Barnadödligheten bland romska barn är nästan dubbelt så hög som hos andra grupper. Ambulanser vägrar att köra in i romska områden.

Vi får förstås rapporter om hur det står till i andra länder. Det kändes helt otroligt att höra att det i Italien och Frankrike finns läger där romska flyktingar från Makedonien och Kosovo lever under obegripligt svåra förhållanden. Från andra länder rapporteras det att det finns speciella segregerade avdelningar för romska kvinnor på förlossningsavdelningar och att romska kvinnor aldrig kan vara garanterade att få tillgång till vård och medicin.

Problemen beror ofta i grunden på att infrastrukturer för att ge service till romer saknas. Vi känner till områden där inga barn vaccinerats på 20 år och områden där det inte finns någon hälsovård över huvud taget.

Regeringen har hittills vägrat att ta moraliskt och ekonomiskt ansvar för det som skett och det som sker. Romska kvinnor som steriliseras förvägras kompensation. Lagar efterlevs inte – utan att det straffas eller ens kritiseras. Till exempel har vi dokumenterat att läkare uppträtt rasistiskt och vägrat att behandla romska patienter.

2006 antogs principer för hur stater ska se till att det finns hälsovård för den romska befolkningen. (Principerna hade tagits fram i Europarådet och



utgjorde de rekommendationer som presenterades för ”the Committee of Minister to Member States on Better Access to Health Care for Roma and Travellers in Europe”.)

Under tio år har man alltså arbetat med policyutveckling – utan att några egentliga framsteg gjorts. Tillgången till hälsovård har inte förbättrats i någon nämnvärd utsträckning. Det finns medlemsstater som inte ens är medvetna om principerna.

Principerna för mänskliga rättigheter måste försvaras. Patienters rättigheter måste respekteras. Till exempel har alla rätt att skydda sin integritet. Romska kvinnor vill – som alla andra – undersökas i avskildhet. Men det är inte ovanligt att flera kvinnor tas in i behandlingsrummen och ombeds att klä av sig så att de kan undersökas samtidigt. När de vägrar anses de vara besvärliga och att de försvårar för hälsopersonalen. Respekten för kulturella traditioner är mycket viktiga för romska kvinnor. Detta måste respekteras – så länge det inte utgör en risk mot kvinnans hälsa och välbefinnande. Hälsovården måste också respektera principen om att medgivande till behandling måste ske av fri vilja och med förståelse för behandlingens konsekvenser.

Det finns tre vägar att välja mellan

- Antidiskrimineringsåtgärder – d.v.s. att diskriminering bestraffas.
- Målinriktade satsningar och aktiviteter – som till exempel hälsoledsagare.
- Att målgruppen romer inkluderas i nationella program och planer för offentlig hälsovård.



Workshop III:

Implementering av romska kvinnors rättigheter

Talare:

Tatjana Peric, International Policy Fellow, vid OSI-Central European University, Serbien

Sarita Friman-Korpela, Hälso- och Socialdepartementet, Finland

Enisa Eminova, aktivist, FYROM -Former Yugoslav Republic of Macedonia

Tereza Erikson, lärare, Sverige

Tereza Erikson, lärare, Sverige

Tereza Erikson är en av de första romska kvinnorna som har utbildats till och arbetar som hjälplärare. Hon talade utifrån egen erfarenhet som hjälplärare, om romska kvinnors organisering, samt om vikten av mötesplatser och förebilder.

Vi har kommit långt i Sverige. Med boende, med barnens skolgång, och även i tillgång till jobb när romer fullföljer sin utbildning. Men där slutar framstegen. Diskriminering av romer är fortfarande vanligt i affärer och restauranger.

Tills nu har vi varit tacksamma för väldigt lite. Men det finns också positiva exempel, som vi kan dela med andra länder.

I Stockholm startade ett projekt 2003 för att utbilda romska hjälplärare, med syftet att förbättra närvarostatistiken för romska skolbarn. Femton romer deltog i utbildningen. Stockholms kommun gick ut med information till alla grundskolor om att nu finns det utbildade romska hjälplärare som kan vara en extra resurs. Av alla skolor var det endast fem som svarade, och av dessa var det tre som sa att de skulle tänka på saken, och två som svarade att det inte var aktuellt.

– Vi utbildade oss i tron att det fanns jobb som väntade på oss efter slutförd utbildning, och så var responsen sådan. Vi nöjde oss inte med det, utan gick ut och protesterade – och gudskelov för det. Det lönade sig att protestera.



– Det andra exemplet är problemet med diskriminering. Vi har nu en arbetsgrupp tillsammans med diskrimineringsombudsmannen (DO), för att diskutera hur diskrimineringen mot romer ser ut i Sverige.

Tereza Ericson tog i sitt tredje exempel upp att det är ett problem att romska kvinnor inte är så välorganiserade och att det är viktigt att arbeta för att höja medvetenheten hos romer och icke-romer om situationen för romska kvinnor. Hon talade även om behovet av kvinnocenter för romska kvinnor, och nämnde ett bra exempel på hur det blir en mötesplats för romska kvinnor. Där kan kvinnor möta andra kvinnor, lära sig att läsa och skriva och det blir också ett ställe för informationsspridning; här kan man få hjälp att ta kontakt med läkare, eller få information kring narkotikaproblem. Det är också viktigt med sådana romska mötesplatser, menade Tereza Ericson, eftersom icke-romer inte alltid har kunskapen eller den rätta respekten för romer.

Jag är stolt över den äldre generationen. Tack vare deras arbete för att förbättra situationen för romer, sitter vi här idag med ministrar på en konferens.

Alla människor, fortsatte hon, behöver någon att se upp till. Alla behöver förebilder. På så vis kan också barnen se och förstå att det är viktigt att gå i skolan. Tereza Ericson nämnde Katarina Taikon som en sådan viktigt förebild, och talade även om att det är viktigt att fortsätta arbetet, att kämpa vidare. Hon manade till samarbete och bad gud välsigna arbetet.

Vi kämpar för en sak – Mänskliga rättigheter.

Tatjana Peric, International Policy Fellow, vid OSI-Central European University, Serbien. Tatjana Peric forskar inom minoriteter och minoriteters rättigheter, och arbetar för närvarande med att granska Decenniet för romsk integration ur ett genusperspektiv.

”The Decade of Roma Inclusion”, Decenniet för romsk integration 2005-2015, är ett internationellt initiativ där nio central- och sydeuropeiska länder förbinder sig att förbättra levnadsförhållandena för den romska minoriteten inom sina gränser. Initiativet är det första multinationella projektet för att förbättra levnadsförhållandena för romer.

De nio länderna som undertecknat deklARATIONEN är Bulgarien, Kroatien, Tjeckien, Ungern, Makedonien, Rumänien, Slovakien samt Serbien och Montenegro. Respektive regering är därmed ansvarig för att särskilda ansträngningar görs för att minska gapet i välfärd och levnadsförhållanden mellan romer och icke-romer.



Många romer lever i stor fattigdom med undermåligt boende, låga utbildningsnivåer, och med en högre andel arbetslöshet än det nationella genomsnittet. Således fokuserar Decenniet för romsk integration 2005-2015 på förbättringar inom utbildning, arbetsmarknad, hälso- och sjukvård, samt boende.

Jämställdhet är, förutom låga inkomster ”income poverty” och diskriminering, ett tvärgående temaområde inom ramen för Decenniet. De ansträngningar som har gjorts hittills, uppvisar ett blandat resultat.

Decenniets intentioner ska verkställas genom nationella handlingsplaner, som tas fram i respektive land. Emellertid behandlas jämställdhetsfrågor i mycket liten utsträckning i handlingsplanerna.

I Kroatiens handlingsplan finns en total avsaknad av kvinnofrågor och dokumentet innehåller också en total begreppsmässig förvirring, så att den enda gången kvinnors situation nämns är under ett avsnitt om familj. I Montenegro har regeringen anlitat en amerikansk NGO för att ta fram strategin. Regeringen har ännu inte fattat beslut och den innehåller inget jämställdhetsperspektiv.

Serbien däremot, utgör ett positivt exempel. Här har regeringen beslutat om att anta en nationell handlingsplan vad gäller utbildning, arbetsmarknad, hälso- och sjukvård, samt boende. Man har även beslutat att ta fram särskilda handlingsplaner för temaområdena. Handlingsplanen för jämställdhet har skrivits av aktivister i nära samarbete med statstjänstemän. Åtta romska kvinnor deltog i arbetet och förslaget har godkänts av Romska rådet (Roma council). Efter 2,5 år väntar man fortfarande på regeringens godkännande. Under tiden har Nätverket romska kvinnor (Romani Women’s Network), lobbade för att romska kvinnofrågor ska inkluderas i policyramverket – och nyligen har det talats om att handlingsplanen för jämställdhet kommer att godkännas av regeringen.

Arbetet har påbörjats med att revidera den generella handlingsplanen, vilken är mycket när det gäller jämställdhetsfrågor. Tatjana Peric berättar att hon studerat kravprofilen (terms of reference) för dem som ska arbeta med revideringen, och ingen stans efterfrågas genusexpertis. Uttalanden som ”Nu måste vi fokusera på de viktiga frågorna” av romska män, ger skäl till oro.

Sammanfattningsvis går implementeringen av Decenniets intentioner när det gäller jämställdhet mycket långsamt. Det krävs omedelbara åtgärder, uppföljning och utvärdering för att undvika svikna förhoppningar för romska kvinnor i regionen. Annars är risken stor att Decenniet för romsk integration slutar i ett fiasko.



Sarita Friman-Korpela, Hälso- och Socialdepartementet, Finland

1. Den övergripande situationen för romska kvinnor i Finland

Generellt sett är situationen, i jämförelse med andra europeiska länder, god. Historiskt har situationen stadigt förbättrats: det finns nu statliga medel avsatta och en lång historia av juridiska reformer för jämlikhet, liksom aktiviteter och institutioner där romer själva deltar.

Tillgången till hälso- och sjukvård är nära nog 100 procent. Även annan social service såsom barn- och mödravård, föräldrapeng, och studielån är tillgänglig och hjälper till att upprätthålla minimiinkomsten.

Å andra sidan existerar det fortfarande diskriminering på arbetsmarknaden och i tillgången till service i den privata sektorn. Exempelvis är diskriminering av romer i affärer och restauranger vanligt förekommande.

Det största problemet för romer idag är vräkningar och att man saknar bostad. Vad som är unikt för Finland är att bostadsproblemen inte orsakas av myndigheterna eller kommunen, utan har kulturella orsaker. I praktiken innebär det att kommunen erbjuder boende, men 10-tals, kanske 100-tals familjer är hindrade att tacka ja till erbjudande om bostad, på grund av den romska traditionen av 'undvikande' [obligation of avoidance].

Bostadsproblemen drabbar inte minst barnen och barnens skolgång. Bostadsproblemen, dess orsaker och konsekvenser behöver diskuteras; vad är rätt och rimligt?

2. Samarbete med andra kvinnoorganisationer och institutioner för jämställdhet

Finska romska kvinnor har varit synliga och mycket aktiva inom politiken, men trots det har romska kvinnors situation inte uppmärksammats i tillräcklig utsträckning, varken i den inomromska politiken eller i den finska jämställdhetspolitiken.

Inte heller lyfts romernas rättigheter, eller romska kvinnors perspektiv i de institutioner som arbetar med genusfrågor. Det finns heller inget samarbete mellan romska organisationer och andra kvinnoorganisationer eller institutioner för jämställdhet.

Romska kvinnors situation är något som måste lyftas i de sammanhang och institutioner som sysslar med kvinno- och jämställdhetsfrågor, exempelvis i frågor om trafficking.



Här måste man lyfta romska kvinnors rättigheter och levnadsförhållanden mycket mer. Romska kvinnor och flickor är extra riskutsatta eftersom traffickingproblemen hör samman med fattigdom och också med rasistiska attityder. Här behöver aktivister höja medvetenheten om problemet.

Sarita Friman-Korpela uppmanar och rekommenderar till större ansträngningar för att söka samarbete med andra organisationer och institutioner, men också att ställa krav på att romska frågor och perspektiv inkluderas i deras dagordningar:

Kvinnorganisationer måste inkludera romska kvinnor i sitt arbete. Nationella jämlikhetsprogram och jämställdhetsprogram måste inkludera romska kvinnors situation och inte minst måste deras situation inkluderas i existerande uppföljningsmekanismer.

3. Romska kvinnors problem i romska samhällen, och kulturellt betingade utmaningar

Kvinnors situation inom den romska kulturen och samhällena är viktigt att tala om. Det är ingen poäng att diskutera diskriminering i andra sammanhang så länge romska kvinnor diskrimineras inom den egna kulturen. Det är också viktigt att tänka på att kvinnors rättigheter, mänskliga rättigheter, gäller individer och inte grupper. Därför är en utsatt kvinna, även om det rör sig om en enda, en för mycket.

Det är viktigt att diskutera våld i hemmet. Många romska kvinnor har tvekat att lyfta frågorna av rädsla för att den romska kulturen ska bli stigmatiserad som en våldsam kultur. Det är viktigt att vara medveten om våld i hemmet finns i alla kulturer och att arbeta för de kvinnor (och ibland män) vars rättigheter och situation behöver stärkas. Det är också viktigt att ta upp frågan om hälsoproblem som härstammar från traditioner och seder kring kvinnors klädedräkt och renlighetsregler [purity customs].

Enisa Eminova, aktivist, FYROM -Former Yugoslav Republic of Macedonia

Romska kvinnliga aktivister har behövt tid för att se och utveckla en diskurs kring hur diskrimineringen baserat på kön och etnicitet/kultur sammanfaller. Det är viktigt att notera att så långt är det civila samhället som talar om denna intersektionalitet. Regeringar tenderar att ställa romerna till svars för den ofördelaktiga situation romska kvinnor lever



under, och hänvisa till skadliga traditioner som tidiga och påtvingade giftermål och mödomstester. Samtidigt glömmar man att nämna institutionell rasism och hur det förhindrar kvinnor att få tillgång till utbildning, hälso- och sjukvård, rätt till arbete och frihet från våld.

Romska kvinnliga aktivister måste därför delta både i en romsk rättighetsrörelse, och arbeta för kvinnors rättigheter inom kvinnorörelsen. Innan man kan positionera sig inom någon av dessa rörelser har det dock varit nödvändigt att överbrygga åsiktsskillnader mellan romska kvinnliga aktivister från östra respektive västra Europa.

Så sent som 2006 ägde det första mötet rum då man diskuterade behovet av att inkludera kvinnors perspektiv på romernas dagordning. Emellertid sågs behovet av denna diskussion från olika håll. Romska ledare (män) såg det som ett sätt att förhindra att ”våra kvinnor skulle bli manipulerade av vita, västeuropeiska feminister, om vi inte tar hänsyn till deras rättigheter”. Romska kvinnor uttryckte ett behov av att vara närvarande i båda rörelserna, eftersom de är både romer *och* kvinnor, och de ska inte behöva välja en identitet framför en annan.

I de flesta länderna i central- och östeuropa finns det vanliga kvinnoorganisationer, vilka har identifierats som vänligt inställda och som samarbetspartner i gemensamma frågor. I verkligheten arbetar vanliga kvinnoorganisationer bara ihop med romska kvinnor i separata projekt för romer. Romska kvinnor fortsätter att vara uteslutna från deras generella arbete. Ett tydligt exempel på detta är att 1998 togs ett initiativ kallat ”Kvinnor kan” [Women can do it] i central- och östeuropa – och 2002/03 startades inom ramen för samma projekt ”Romska kvinnor kan” [Roma women can do it]. Även inom detta speciella romska projekt var romska kvinnor endast med i implementeringen ute i fält, eftersom de talar språket och kan fältet.

Dessutom utesluts romska kvinnors behov ur nationella jämställdhetsplaner – eller så buntas romska kvinnor ihop med andra marginaliserade grupper som rörelsehindrade till exempel.

Det är viktigt vem som får och har rätt att definiera prioriteter, perspektiv och ägande av program, initiativ och projekt:

Trafficking: Man kan läsa i olika rapporter från NGOs och internationella organisationer om hur trafficking, av romer sker på grund av romska traditioner som brudköp, arrangerade äktenskap, brud-kidnappning och tiggeri. Men detta definieras inte som trafficking varken av romska samhällen eller av romska aktivister. Resultatet är att romska kvinnor är tveksamma till att diskutera trafficking.



Internflyktingläger i Kosovo: Sedan april 2007 arbetar jag som facilitatör för jämställdhetsfrågor i Kosovo med regeringens strategi för romer, ashkali och s.k. egyptiska grupper. Processen involverar representanter från civila samhället, ministerier, NGOs och internationella organisationer. När vi diskuterat kvinnors behov och rättigheter i Kosovos internflyktingläger, anmärkte ministern för återvändande, att IDP camps är en ekonomisk utvecklingsfråga. Så snart som landet utvecklas ekonomiskt ska man ta bort internflyktingläger och göra lämpligt boende tillgängligt. Problemet är att visst behövs det ett utvecklingsperspektiv, men alla borde se och kunna enas om att frågan om internflyktingläger är en fråga om politiska prioriteringar. Dessa familjer var inte beroende av socialhjälp före konflikten 1999, därför är de inte ett ekonomiskt problem i Kosovo, utan snarare ett politiskt problem.

Arrangerade äktenskap och traditioner av mödomstestning: Regeringar skyller ifrån sig på att dessa traditioner kommer från den romska kulturen och därför vore det politiskt inkorrekt att agera för att förhindra att kvinnor och flickor utsätts för traditionella sedvänjor.

Kvinnliga aktivister bekräftar att dessa sedvänjor är skadliga för unga kvinnor och män och borde avskaffas. Dessa traditionella sedvänjor är inte ”romska sedvänjor”, utan existerar i alla patriarkala samhällen. Även om dessa seder utövas i samhället, har romerna inte ensamma ansvaret att komma tillrätta med dem. Som försvarare av romska kvinnors mänskliga rättigheter menar vi att lagen ska efterlevas och kultur borde inte användas för att ursäkta att sådana handlingar utförs.

Enisa Eminova berättade utifrån en personlig erfarenhet:

Jag träffade den romska kungen Florin Cioaba (som är känd för att ha arrangerat sin dotters bröllop för 500 guldpengar), och frågade honom varför han hade gift bort sin dotter så ung (12 år). Vid tillfället var jag klädd ungefär som jag är nu, i långbyxor.

Han bemötte mina frågor med att säga att: – Kvinnor som inte klär sig i kjol är ”wooden roma”, det vill säga inte riktiga romska kvinnor.

Min första reaktion var att det var ingen idé att tala med honom – det fanns ingen gemensam grund att diskutera från – men sedan bytte jag taktik. Nästa dag tog jag på mig en traditionell kjol, och jag bad honom att betänka sitt ansvar som kung och företrädare för romerna. Han har ett ansvar för att utveckla våra samhällen, inte bara att utöva makt. Jag erbjöd mig också att dela med mig av mina erfarenheter och lärdomar från jämställhetsarbetet i Kosovo. Han fortsatte att rättfärdiga sin position och handlande, men till slut verkade det som att han mjuknade. Florin Cioba



uttryckte då att han ansåg att vissa förändringar behövde göras, i annat fall kommer tiden förändra oss.

– Tiden är nu!, tänkte jag.

Slutligen, är det viktigt att vi positionerar oss inom och med andra rörelser, att vi skapar strategiska allianser och att vi inte försöker bli specialister inom alla områden. – Detta är viktiga frågor att arbeta vidare med för romska kvinnliga aktivister, sa Enisa Eminova

Workshop - Tema IV:

Romernas tillgång till Offentlig hälsoservice

Talare:

Savelina Danova-Rusinova, European Roma Rights Center.

Hanna Dobronauteanu, Fd rådgivare till Rumäniens Hälsominister

Nicoleta Bitu, Romani Criss. Rumänien

Savelina Danova-Rusinova, European Roma Rights Center, ERRC:

Romers tillgång till hälsovård

Presentationen baserades på ERRC:s rapport ”Ambulansen är inte på väg: den skandalösa bristen på hälsovård för romer i Europa”, som visar att svårforcerade hinder gör det svårt för romer att få tillgång till hälsovård.

– Relationen mellan romska patienter och hälsovårdspersonal är ofta dålig. Det är vanligt att romer får vård som är av sämre standard än andra. Det är dock Europas regeringars plikt att försäkra att alla grupper får samma villkor och likvärdig vård – annars lever man inte upp till de mänskliga rättigheterna. Speciellt romska kvinnor är utsatta och de romska kvinnoorganisationerna måste kräva av staterna att de ska följa de internationella konventioner de undertecknat.

Socialt utanförskap är en av de viktigaste faktorerna som gör att romer får sämre hälsovård: hos dem finns en överrepresentation av fattiga, lågt utbildade och obildade. Dåliga bostäder och ohälsosam miljö är andra faktorer.



Diskriminering på grund av etnisk bakgrund är ytterligare en faktor som gör att romer erbjuds sämre hälsovård och social omsorg. De rådande attityderna gör dessutom att de behandlas illa.

Strukturella hinder är att många inte omfattas av sjuk- och socialförsäkringar på grund av:

- Arbetslöshet.
 - *Exempel:* i Bulgarien beräknar staten att omkring 46% av den romska befolkningen inte har sjukförsäkringsskydd.
- Avsaknad av medborgarskap eller personbevis
 - *Exempel:* i Makedonien svarade 11 % av romska kvinnor och 10 % av männen i en undersökning gjord 2005 av UNDP, att de inte fått vård på grund av att de saknade personbevis – detta ska jämföras med 4,5% för icke-romska kvinnor och 4,4% för män som bodde i närheten av de områden där romerna bor.
- Avgifter – inga undantag ges trots fattigdom.
- Geografiskt avstånd och segregering
 - *Exempel:* I Ungern bodde 2003 5,9 % av hela befolkningen i områden utan husläkare, medan siffran för romer var 18,6%.

Romska kvinnor är speciellt utsatta eftersom:

- De har ännu sämre utbildning än männen, och de är i ännu högre utsträckning arbetslösa.
- De är sårbara under graviditet och förlossning (det finns exempel på att bristande vård har lett till dödsfall eller orsakat skador i till exempel Bulgarien, Kroatien och Rumänien).
- De erbjuds speciella segregerade förlossningsmottagningar med sämre utrustning (Bulgarien, Ungern och Rumänien).
- Bristande skydd mot våld i hemmet.

Diskrimineringen kan ta sig drastiska uttryck:

- Patienter nekas akut vård
 - *Exempel:* I Ungern visar forskning att nästan 21 % av alla vuxna romer utsatts för att ambulanser inte kommit under helger eller kvällar. 40 % av de romer som bor i segregerade områden hade upplevt att ambulanser inte kom över huvud taget.
- Patienter nekas vård



- Krav på avgifter som egentligen inte ska finnas
- Segregerad vård
- Dålig behandling, oförskämt bemötande

I Bulgarien upplever 56 % av de intervjuade (717 personer) att de får sämre vård än etniska bulgarer.

I Rumänien uppgav 23 % av de romska kvinnorna att de diskriminerats på grund av kön när det sökt vård – men hela 71 % uppgav att de utsatts för diskriminering på grund av etnisk bakgrund.

Undermåliga bostäder utgör ett annat stort hälsoproblem.

- Brott begås mot den reviderade Europeiska sociala stadgan i Bulgarien, Grekland och Italien när romer tvingas bo i dåliga hus, tvångsevakueras eller förvisas till segregerade områden.
- Många är förvisade att bo i miljöfarliga områden – exempel finns i Tyskland, Frankrike, Kosovo och Slovakien.
- Tvångsflyttningar leder till hemlöshet.

FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter kräver att alla stater som undertecknat konventionen ska garantera att alla medborgare har tillgång till vård och att ingen ska diskrimineras. Detta innebär att det kan krävas att nationella lagar måste ändras och att nya hälsovårdsprogram som lyfter fram de mest sårbara grupperna och individerna måste utarbetas. Positiv särbehandling av de mest utsatta som inte omfattas av försäkringsskydd och vårdmöjligheter kan behövas.

Europeiska sociala stadgan (reviderad) kräver också att skyddet för etniska minoriteter som romer måste ske med positiv särbehandling och det måste genomsyra alla beslut.

Vad måste göras?

- Lagar måste revideras så att de inte innehåller diskriminerande inslag
- Regelbunden utvärdering av rådande policy som rör romer och andra sårbara grupper genom datainsamling.
- Prioritering av utbyggnad av hälsovård i områden där många romer bor.
- Samarbete mellan olika samhällssektorer för att nå romer med hälsoinsatser och program.



- Övervakning så att diskriminering inte sker inom vården.
- Utbildning av hälsovårdsarbetare.

Hanna Dobronauteanu, läkare och f d rådgivare till Rumäniens
Hälsominister.

Romers tillgång till offentlig hälsovård

I Rumänien finns ett system med "Health Mediators", hälsomedlare eller hälsoledsagare. Dessa ledsagare fungerar som "tolkar" mellan hälsovården och romer. De finns nu i alla län och de positiva resultaten är entydiga.

Under Ceaușescu-eran fick vi alltid höra att det inte fanns tid att ägna sig åt frågor som rörde romer. Det fanns definitivt inte tid för att införa ett system med hälsoledsagare – men idag finns de på plats.

Idag är den politiska policyn när det gäller romer aktiv, respektfull och inriktad på att allt ska ske i samarbete med romska representanter – i planering, implementering, utvärdering – på såväl central som lokal nivå.

Arbetet sker också i samarbete med NGO:er, bland annat Romani Criss.

Romer hade fram till dess att systemet med hälsoledsagare infördes inte adekvat tillgång till offentlig hälsovård, som husläkare och förebyggande åtgärder. Orsakerna var främst att många saknade identitetshandlingar och personbevis, samt kulturella hinder och informationsbrist. En annan viktig aspekt var att den romska befolkningen är mycket heterogen.

Efter revolutionen 1990 hände mycket lite inom detta område. Det första viktiga steget var när NGO:n Romani Criss inledde ett projekt med hälsoledsagare 1993. 2001 tog arbetet fart på allvar när staten introducerade en strategi och en aktivitetsplan för att förbättra romernas situation. 2002 hade 112 hälsoledsagare införts i 32 av landets 42 län. Ett antal utvärderingar har gjorts av programmet. Idag finns 490 (590 enligt Nicoleta Bitu) hälsoledsagare och de finns i alla 42 län.

Hälsoledsagarna finansieras av Hälsodepartementet, de koordineras länsvis och det finns en detaljerad arbetsbeskrivning för dem.

Hälsoledsagarnas arbetsuppgifter/resultat under 2004:

Var och en ansvarade för 916 personer, de kontaktades av 1 560. De hjälpte 219 personer att få kostnader för behandling ersatta av försäkringskassor. De höll 37 informationsträffar/utbildningar, de hjälpte 40 gravida kvinnor att få hälsovård och de följde med 114 barn till vaccinering.



Resultaten har varit mycket goda i alla kommuner som har en hälsoledsagare. Mellan 90 och 100 procent av barnen i de studerade kommunerna har vaccinerats. Tidigare var spannet 20-68%.

Barnadödligheten har sänkts dramatiskt, i flera kommuner har den gått ner från omkring 47 promille till 0.

Den förändring som kanske märks bäst är attityden mot och synsättet på romer. Jag märkte det själv under min tid på departementet. I början fick jag ofta kommentaren ”Du och dina romer...” Men efter några år med hälsoledsagare och de resultat som visats upp slutade kollegorna att säga så.

Samma positiva förändring i synsättet har kunnat uppmätas bland personalen i hälsovårdssektorn. Positiva effekter hos den romska befolkningen är att det finns ett ökat intresse för att söka arbete och för att delta i samhällsbyggandet.

På längre sikt kommer detta att leda till att romers hälsotillstånd förbättras och att synen på romer blir mer positiv i bredare folklager.

Några viktiga komponenter för att lyckas:

Projektet måste vara finansierat av en institution. Det måste finnas ett bra samarbete mellan denna institution och NGO:er (det gör att projektet kan utvecklas vidare) och både representanter från myndigheterna och från romerna ska övervaka och utvärdera arbetet.

Andra positiva effekter av att hälsoledsagare införts är att arbeten skapas för romska kvinnor. De får dessutom delta i djupgående förändringar och har möjlighet att aktivt motverka diskriminering.

Systemet leder också till att kvinnors röster hörs. Kvinnor visar att de är respekterade samhällsmedlemmar och att de kan överbrygga kulturella motsättningar, genom att sprida information, kommunicera och förebygga konflikter.

Projektet stödjer också romska kvinnor generellt och lyfter fram att de tar ansvar för såväl sin familj, som sin omgivning och sin personliga utveckling. Det visar också att kvinnor kan initiera projekt, studera på universitetsnivå, fungera som talesmän och ledamöter i lokala politiska församlingar, samt att de kan starta egna föreningar.

Det är viktigt att förse hälsoledsagarna med utbildning och riktlinjer, att se till att det bildas nätverk och att hälsoledsagarna får det stöd de behöver.



Kommentar av Nicoleta Bitu, Romani Criss. Rumänien

Även om hälsoledsagarna varit ett mycket lyckat projekt vill jag understryka att om det får fortleva på lång sikt, så kan det ha en segregerande effekt. Och även om projektet varit mycket lyckat så räcker det inte. Ledsagare behövs även inom andra områden – och de behöver kombineras med andra åtgärder för att minska diskriminering och fördomar. Vårt mål är att ledsagarna inte ska behövas.

Hon kommenterade också att hälsoledsagarna bara har kompetens att informera, förklara, visa till rätta och lösa konflikter – de har ingen medicinsk utbildning.

Nicoleta Bitus generella rekommendation till regeringen är att integrera utsatta gruppers behov i all policyverksamhet – att ”mainstreama” att dessa hänsyn tas.

Diskussion

Ledamoten från Bulgariens Arbetsmarknadsdepartement protesterade mot Savelina Danova-Rusinovas beskrivning av romernas situation i Bulgarien. Savelina svarade att hennes uppgifter kommer från Bulgariens Hälsoministerium.

Det påpekades att romer behöver utbildning i hjärt- och lungräddning, eftersom det ofta dröjer innan läkarvård kommer.

Romska kvinnors mentala hälsa är ett annat område som måste få uppmärksamhet.

Konferensens avslutning

Konferensen avslutades med att ett förslag till uttalande från konferensen, samt ett förslag till upprop till stöd för romska kvinnor som utsätts för olika sorters övergrepp, lästes upp.

Slutligen uppmanade deltagarna Europas regeringar att se till att en liknande konferens kan hållas varje år.